

På spåret?

Om snabbspår för nyanlända med
bristyrken

Josefin Häggblom

Sara Martinson

På spåret?

Om snabbspår för nyanlända med bristyrken^a

av

Josefin Häggblom^b och Sara Martinson^c

2021-05-24

Sammanfattning

I den här rapporten följer vi upp en arbetsmetod inom Arbetsförmedlingen - snabbspår för nyanlända med bristyrken. Snabbspåren ska ge nyanlända med erfarenhet eller utbildning inom ett bristyrke arbete samtidigt som arbetsgivarna snabbt får nödvändig arbetskraft. Arbetsmetoden är tänkt som en kedja av insatser där kartläggning, bedömning och komplettering av yrkeskunskaper sker delvis parallellt med svenskstudier. I rapporten undersöker vi hur arbetsförmedlare vid fem arbetsförmedlingskontor arbetade med snabbspår under 2017. Vi finner att det funnits flera utmaningar. Arbetsförmedlarna har haft svårt att arbeta enligt metoden då utbildnings- och valideringsplatser delvis saknats, vissa arbetsförmedlare har inte riktigt trott på snabbspårsmetoden i sin helhet och inom vissa yrken verkar det ha varit brist på individer att validera och utbilda. Vi drar även slutsatsen att det finns risk för att deltagarantalet i snabbspåren överskattats.

^a Vi vill tacka de arbetsförmedlare som tagit sig tid att samtala med oss. Vi vill också tacka Martin Lundin, Kristina Sibbmark, Elin Ennerberg och Ivan Cvitic för värdefulla kommentarer.

^b josefin.haggblom@ifau.uu.se, IFAU.

^c sara.martinson@ifau.uu.se, IFAU.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	3
1.1	Intervjuer med arbetsförmedlare.....	4
2	Snabbspår - en del av Arbetsförmedlingens etableringsinsatser	5
2.1	Snabbspår - en sammanhållen kedja av insatser.....	6
2.2	Svårt att veta hur många som deltagit i snabbspåren.....	9
2.3	Kort om tidigare studier om Arbetsförmedlingens etableringsverksamhet och snabbspår för nyanlända	12
3	Inskrivning och kartläggning med hjälp av samtal och självskattningsformulär	14
3.1	Individens yrke klassificeras	14
3.2	Självskattningsformulär.....	16
3.3	Bedömning av utländska betyg och intyg.....	18
4	Bedömning av kompetens	19
4.1	Validering enligt branschstandard	19
4.2	Yrkeskompetensbedömning	21
5	Komplettering av yrkeskunskaper	23
5.1	Korta vägen för akademiker	23
5.2	Arbetsmarknadsutbildning inklusive uppdragsutbildningar på eftergymnasial nivå.....	24
5.3	Arbetspraktik.....	26
6	Svenskstudier parallellt med andra insatser.....	27
7	Vilka utmaningar finns det?	30
7.1	Resurser - går snabbspåren att genomföra?.....	30
7.2	Tror arbetsförmedlarna på snabbspårsidéerna?	34
7.3	Förstår arbetsförmedlarna vad snabbspår är?	37
8	Avslutning	39
	Referenser	41
	Appendix.....	47

1 Inledning

Dåvarande arbetsmarknadsminister Ylva Johansson (S) presenterade i slutet av februari 2015 utgångspunkterna för ett reformpaket som var tänkt att underlätta nyanländas etablering på arbetsmarknaden. Tillsammans med regeringskollegor konstaterade hon i en debattartikel att det fanns brister i politiken för nyanländas etablering.¹ Det tog för lång tid för nyanlända att få arbete och insatserna som erbjöds uppfattades inte vara tillräckligt väl anpassade till målgruppens förutsättningar och behov. Genom bättre utbildning i svenska, en effektivare valideringsprocess och ökade möjligheter till kompletterande utbildning i kombination med praktik skulle etableringen underlättas. Regeringen lyfte fram att arbetsmarknadens parter hade en viktig roll att spela för att underlätta etableringen. Regeringens målsättning var arbete (eller studier) inom två år.²

Samma dag som debattartikeln publicerades hölls en pressträff där Ylva Johansson presenterade en del av regeringens etableringspaket, snabbspår för nyanlända. Individer med utbildning och erfarenhet i ett bristyrke skulle ges ett snabbspår inom Arbetsförmedlingens etableringsinsatser. De skulle inte bara snabbt få *ett* jobb, utan även *rätt* jobb (Arbetsmarknadsdepartementet 2015a, 2015b).

Arbetsgivarnas efterfrågan och branschernas engagemang var viktiga delar i snabbspåren. Regeringen och Arbetsförmedlingen inledde trepartssamtal med arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer. Hur skulle arbetsgivarnas brist på arbetskraft kunna avhjälpas genom att de nyanländas yrkes- och utbildningserfarenheter togs till vara? I september 2015, samtidigt som rekordmånga sökte asyl i Sverige, presenterades den första snabbspårsöverenskommelsen – snabbspår för nyanlända kockar. Överenskommelsen beskriver vilka insatser som behövs för att de nyanlända ska bli anställningsbara i yrket. Under de närmaste åren ledde samtalen fram till 14 branschvisa överenskommelser inom ett trettio-tal yrken, vilka kallades snabbspår. Regeringen tillförde under samma period mer resurser till förstärkta insatser i etableringsuppdraget varav en del specificerades för snabbspår.³

¹ Löfven, Romson, Fridolin och Johansson i Dagens Nyheter 2015.

² Målsättningen med arbete inom två år uttalades vid regeringens presskonferens, se exempelvis rapportering i Aftonbladet (Röstlund 2015) och Sveriges television (Marmorstein 2015). Målsättningen nämndes även av Ylva Johansson i en riksdagsdebatt (Riksdagen 2015). I andra mediasammanhang uttalas målet som arbete eller studier inom två år (Holm 2015, Stiernstedt 2015).

³ I budgetpropositionen för 2016 (prop. 2015/16:1) tillförde regeringen mer resurser till Arbetsförmedlingens etableringsuppdrag. 261 miljoner specificerades för snabbspår. Cirka 300 miljoner kronor beräknades sedan användas per år. I de höstbudgetar som följde redovisas utgifter för snabbspår tillsammans med förstärkta arbetsmarknadsinriktade insatser (prop. 2016/17:1) för att därefter inte specificeras närmare (prop. 2017/18:1).

Det är arbetsförmedlarna på lokal nivå som ska använda sig av snabbspårsmetoden i sitt dagliga arbete. Till stora delar handlar det om att identifiera och matcha nyanlända arbetssökande till de olika snabbspåren, samt att anvisa till lämpliga insatser i en sammanhållen kedja som parallellt med studier i svenska kan sägas följa tre huvudsakliga steg: kartläggning, bedömning/test och komplettering. Men vad satsningen faktiskt har inneburit för landets arbetsförmedlare vet vi lite om: Hur har förmedlarna arbetat med snabbspåren? Finns det delar som fungerat bättre respektive sämre? Det är välkänt att politiska reformer i sin praktiska tillämpning kan ta sig väldigt många olika uttryck. För att kunna utforma en så bra politik som möjligt för de nyanlända behövs kunskap om hur snabbspåren har fungerat i realiteten. Syftet med den här studien är att bidra med detta. Två delfrågor vägleder vår rapport:

1. Vad innehåller och innebär snabbspårens delkomponenter – kartläggning, bedömning, komplettering och svenskstudier – i praktiken?
2. Finns det utmaningar med att använda snabbspåren på lokal nivå och vad skulle dessa i så fall kunna tänkas bero på?

1.1 Intervjuer med arbetsförmedlare

Vi studerar hur arbetsförmedlare på fem arbetsförmedlingskontor arbetat med snabbspår. Vi har avgränsat oss till arbetsförmedlare som arbetar med etableringsinsatser, även om nyanlända har möjlighet att delta i snabbspårsaktiviteter senare under inskrivningen vid Arbetsförmedlingen. Vi har gjort 23 intervjuer totalt, uppdelat på 18 arbetsförmedlare, en verksamhetssamordnare och fyra sektionschefer. Intervjuerna genomfördes i mars–september 2017. Kontoren har valts utifrån att de hade många nyanlända inskrivna, och att det därför skulle vara troligt att de anställda skulle ha god kunskap om snabbspår. Kontoren ligger i olika delar av landet. Vid vissa mindre kontor har vi intervjuat nästan alla arbetsförmedlare som arbetar med etableringsinsatser. På större kontor är de intervjuade arbetsförmedlarna troligen de som kan mest om snabbspåren i arbetsgruppen. Det är alltså inte den genomsnittlige arbetsförmedlaren som intervjuats, utan snarare handläggare med större insikter om och erfarenheter av snabbspårsmetoden. Av anonymitetsskäl har vi valt att inte skriva ut vilka förmedlingskontor vi har besökt och inte heller namnen på personerna vi har intervjuat. I rapporten refererar vi istället till intervjumaterialet med Afk1–5 för att beteckna kontoren och int1–6 för att beteckna intervjupersonerna på respektive kontor.

Intervjuerna är enskilda semistrukturerade besöksintervjuer utifrån en intervjuguide. Samtalen har tagit ungefär en timme och de har spelats in och transkriberats. De frågor som ställts har inte upplevts som särskilt känsliga av respondenterna och vi upplever att personerna vinnlagt sig om att svara utan att skönmåla verkligheten. Beskrivningen av arbetet inom samma kontor stämmer vanligtvis väl överens.

För att få en bättre förståelse av etableringsprogrammet har vi även vid varje förmedlingskontor vi besökt gått bredvid arbetsförmedlare vid inskrivningsamtal, kundmöten och informationsträffar. Vi använder inte det materialet systematiskt i rapporten, men det har gett oss en bättre kännedom om den lokala kontexten och underlättat vår tolkning av intervjusvaren.

Intervjumetoden och urvalet innebär att antalet observationer är begränsat och att det inte är möjligt att generalisera resultaten. Vi har inte ambitionen att beskriva snabbspåren i detalj eller fullständigt. Istället redogör vi för de intervjuade arbetsförmedlarnas huvudsakliga uppfattningar och beskrivningar av sitt arbete.

Vi går nu vidare till avsnitt 2 och beskriver snabbspåren översiktligt, redogör kort för tidigare studier av Arbetsförmedlingens etableringsverksamhet och snabbspår, och stannar upp vid frågan om hur många personer som egentligen har deltagit i snabbspåren. I avsnitt 3–6 studerar vi sedan snabbspårens fyra delkomponenter (delfråga 1). I avsnitt 7 går vi igenom ett antal utmaningar som våra intervjupersoner har pekat på och diskuterar dessa (delfråga 2). En sammanfattning och avslutande diskussion avrundar rapporten.

2 Snabbspår - en del av Arbetsförmedlingens etableringsinsatser

Snabbspåren är en del av Arbetsförmedlingens etableringsverksamhet för nyanlända. I etableringsverksamheten deltar, enkelt uttryckt, nyanlända som är 20–64 år och som fått permanent eller tillfälligt uppehållstillstånd som flyktingar, skyddsbehövande eller anhöriga till dessa. Arbetsförmedlingen tog över ansvaret för etableringsinsatser från kommunerna år 2010, då under namnet etableringsuppdraget. År 2018 infördes ett nytt regelverk (SFS 2017:820) där etableringsuppdraget ersattes med etableringsprogrammet. De nya reglerna innebar bland annat att detaljstyrningen minskade och regelverket för nyanländas etablering blev mer likt det som gäller för övriga arbetssökande. Under en period gällde båda regelverken parallellt.

I samband med inskrivningen på Arbetsförmedlingen tar den nyanlände och arbetsförmedlaren tillsammans fram en plan för vilka insatser som behövs för att

den nyanlände ska lära sig svenska och hitta ett jobb. Planen ska vara individuellt anpassad, men i normalfallet ska svenskstudier vid sfi eller folkhögskola samt samhällsorientering ingå.⁴ Olika studie- och arbetsförberedande aktiviteter är vanligt. Den nyanlände kan också delta i olika typer av praktik och arbetsmarknadsutbildning, liksom svenskstudier på komvux. Det ska också finnas möjlighet för validering och yrkeskompetensbedömning (Arbetsförmedlingen 2017b).⁵ Etableringsperioden är tvåårig.

Antalet deltagare i etableringsinsatserna steg mycket i samband med att den stora grupp nyanlända som kommit till Sverige under 2015 skrevs in vid Arbetsförmedlingen. År 2015 hade ungefär 63 000 personer en etableringsplan, ett par år senare då vi besökte arbetsförmedlingskontoren hade ungefär 96 000 personer en etableringsplan (Arbetsförmedlingen 2016a, 2017c, 2018a). Inflödet minskade sedan till följd av en förändrad migrations- och asylpolitik.

2.1 Snabbspår – en sammanhållen kedja av insatser

Samtliga snabbspår bygger på överenskommelser mellan Arbetsförmedlingen och arbetsmarknadens parter. Under perioden 2015–2017 tecknades 14 överenskommelser som omfattande trettioalet yrken, se Tabell 1. Av överenskommelserna framgår vilka insatser som behövs för att nyanlända med tidigare utbildning och erfarenhet ska bli anställningsbara i sina yrken och hur vägen dit bör/kan se ut.

⁴ Dessa båda aktiviteter är obligatoriska och förordningsstyrda: 12§ Förordning (2017:820) och tidigare 7§ Lag (2010:197). Undantag kan göras om det anses arbetsmarknadspolitiskt motiverat.

⁵ Deltagare som har en aktiv etablerings-/handlingsplan och deltar i studier eller praktik får etableringsersättning. De kan även ha rätt till viss ersättning för kostnader i samband med resor och dubbelt boende i samband med de deltar i utbildning eller insats på annan ort. Utrikesfödda som är inskrivna vid Arbetsförmedlingen men som inte omfattas av etableringsuppdraget/-programmet får stöd och service inom ramen för Arbetsförmedlingens mer generella insatser och program och kan istället erhålla aktivitetsersättning.

Tabell 1 Snabbspår, listade i datumordning

<p>Kockar (oktober 2015) <i>Köksmästare, souschefer, kockar och kallskänkor.</i></p> <p>Livsmedelsbranschen (november 2015) <i>Slaktare, styckare och bagare.</i></p> <p>Energibranschen (december 2015) <i>Distributionselektriker och ingenjör inom energibranschen.</i></p> <p>Fastighetsbranschen (december 2015) <i>Fastighetsskötare, fastighetsvärd, fastighetstekniker och ingenjörer.</i></p> <p>Legitimationsyrken inom hälso- och sjukvården (december 2015) <i>Läkare, sjuksköterskor, tandläkare och apotekare/receptarier huvudsakligen</i></p> <p>Målare (december 2015)</p> <p>Tjänstemän inom byggsektorn (december 2015) <i>Ingenjörer inom bygg och anläggning</i></p> <p>Lastbilsförare (december 2015)</p>	<p>Lärare, förskollärare (februari 2016) <i>Universitets- och högskolelektorer, övriga universitets- och högskolelärare, lärare i yrkesämnen, gymnasie-, grund- och förskollärare, speciallärare och specialpedagoger.</i></p> <p>Samhällsvetare (maj 2016) <i>Samhällsvetare, ekonomer och jurister.</i></p> <p>Socialt arbete (juni 2016) <i>Socialsekreterare, kuratorer, biståndsbedömare, behandlingsassistenter och socialpedagoger m.fl.</i></p> <p>Djursjukskötare (september 2016) <i>Djursjukskötare och veterinärer.</i></p> <p>Träindustri (januari 2017) <i>Maskin- och CNC-operatörer, ytbehandlare, fin- inrednings- och möbelsnickare, skräddare, ateljésömmerskor, sömmare, tapetserare och montörer inom träindustrin.</i></p> <p>Elteknikbranschen (mars 2017) <i>Installations- och serviceelektriker.</i></p>
---	--

Not: Tabellen baseras på respektive snabbspårsöverenskommelse samt Arbetsförmedlingen (2017a). Inom parentes anges tidpunkten för den första överenskommelsen. I appendix finns en fullständig lista där även namnen på de parter som tecknat avtalen ingår.

Snabbspåren är tänkta att vara sammanhållna processer där de nyanlända med utbildning eller erfarenhet tar del av parallella aktiviteter för att snabbare komma ut i arbete. Spårens utformning och innehåll skiljer sig åt, men de beskrivs som en kedja av insatser i tre steg: *kartläggning, bedömning/test och komplettering*.⁶ Parallellt med de tre stegen är det tänkt att den nyanlände ska studera svenska, se Figur 1

I huvudsak fylls de olika stegen av insatser från Arbetsförmedlingens befintliga verktygslåda som exempelvis validering, yrkeskompetensbedömning,

⁶ Stegen överensstämmer ungefär med stegen i det systematiserade arbetssättet i etableringsuppdraget (SAE) som Arbetsförmedlingen implementerade i full skala under 2016 efter att ha haft en försöksperiod under första halvåret 2015. De fyra stegen är i) grundläggande kartläggning och etableringssamtal, ii) inledande aktiviteter, klargöra förutsättningar samt iii) verifiera kompetens, yrkesinriktade och studieförberedande utbildningar och insatser samt iv) mot arbete eller högre studier (Cheung 2019).

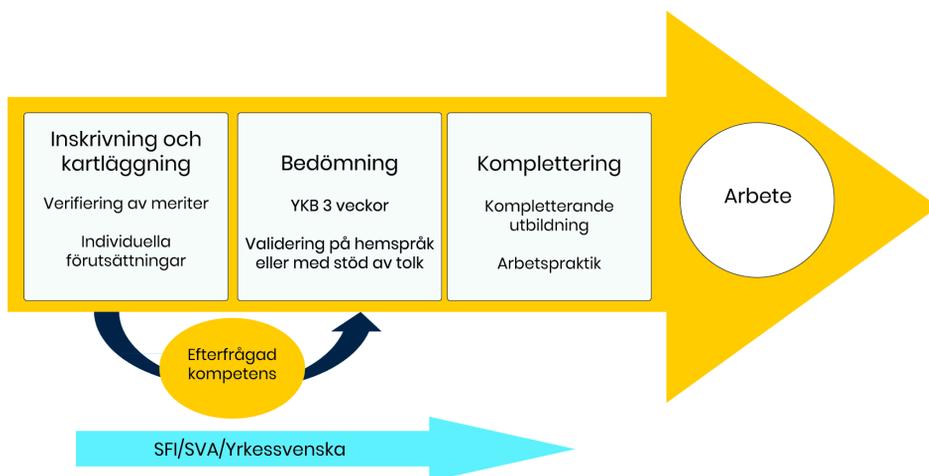
arbetsmarknadsutbildning, arbetspraktik och yrkessvenska. Snabbspåren är alltså inget arbetsmarknadspolitiskt program utan kan liknas vid en arbetsmetod där olika befintliga insatser kombineras. De lokala arbetsförmedlingskontoren ansvarar för att anvisa individerna till rätt insats vid rätt tidpunkt. Det finns därför inte någon given tid för hur länge en person deltar i ett snabbspår utan det beror bland annat på deltagarens tidigare kvalifikationer. För att underlätta arbetet har snabbspårsspecifika checklistor utvecklats av en arbetsgrupp på Arbetsförmedlingens huvudkontor. I checklistorna exemplifieras spårens olika steg, en slags körordning eller processbeskrivning för vad som ska göras och i vilken ordning. Checklistorna kan även innehålla information om målgrupp samt hänvisningar till kartläggningmaterial och olika insatser. Listorna finns tillgängliga på Arbetsförmedlingens interna webbplats Vis. På Vis finns även alla branschöverenskommelser.

En del snabbspår kräver tidigare högskoleutbildning i ursprungslandet som spåret för lärare och förskollärare, hälso- och sjukvårdssyren, ingenjörer, samhällsvetare, socionomer och djursjukskötare. För att förverkliga snabbspår för högutbildade fick Arbetsförmedlingen möjlighet att handla upp kortare kompletteringsutbildning på högskolenivå, så kallade uppdragsutbildningar.⁷ Andra spår kräver praktisk erfarenhet eller yrkesutbildning som snabbspår för målare, distributionselektriker, kockar, träindustriarbetare samt fastighetsskötare och fastighetstekniker. Den första gruppen av snabbspårsdeltagare behöver främst få betyg översatta och godkända, någon form av kompletterande utbildning på högskolenivå samt praktik för att kunna arbeta inom sin profession på den svenska arbetsmarknaden. Den senare gruppen behöver främst branschvalidering och praktik samt eventuell kompletterande arbetsmarknadsutbildning.

Målgruppen för snabbspår är nyanlända som fyllt 20 år men inte 65 år och är inskrivna som arbetssökande på Arbetsförmedlingen. De ska delta (eller det senaste året ha deltagit) i etableringsprogrammet eller ha (eller under det senaste året ha haft) en etableringsplan. Övriga nyanlända arbetssökande som beviljats uppehållstillstånd de senaste tre åren kan också delta. För att delta behöver man ha tidigare erfarenhet eller utbildning inom ett bristyrke där det finns en snabbspårsoverenskommelse mellan arbetsmarknadens parter och Arbetsförmedlingen (Arbetsförmedlingen 2018c, 2020b).

⁷ Universitet och högskolor fick samtidigt extra medel för att bygga upp längre kompletterande utbildningar för individer med utländsk utbildning. Dessa räknas inte till snabbspår.

Figur 1 Snabbspår, schematiskt

Källa: Arbetsförmedlingen (2016b), egen bearbetning. Yrkeskompetensbedömning (YKB) Svenska som andraspråk (SVA).

I snabbspårsöverenskommelserna framgår vad Arbetsförmedlingen respektive parterna har för roller. Arbetsförmedlingen ska exempelvis tillhandahålla självskattning av yrkeskompetens på olika språk, tolkar, arbeta med kvalitativ matchning samt aktiviteter som validering, yrkessvenska och kompletterande utbildning. Parterna ska översätta valideringsmaterial, i något fall utbilda yrkesbedömare, tillsammans med Arbetsförmedlingen skapa strukturer för samarbete lokalt och regionalt samt sprida information till parternas medlemmar. Arbetsförmedlingen har också fått statsbidrag att dela ut till parterna för särskilda främjande- och utvecklingsinsatser i syfte att påskynda etableringen.⁸

2.2 Svårt att veta hur många som deltagit i snabbspåren

Arbetsförmedlingen beräknade att 9 048 nyanlända börjat ett snabbspår fram till mars 2020, 68 procent män och 32 procent kvinnor.⁹ Deltagarantalet är en uppskattning. Deltagare i snabbspår anvisas inte till ett specifikt snabbspårsprogram och det finns inte någon särskild programkod för snabbspår i Arbetsförmedlingens systemstöd AIS. Arbetsförmedlingens beräkning av antalet snabbspårsdeltagare baseras, enkelt uttryckt, på de nyanlända som registrerats med en

⁸ SFS 2015:848. I Arbetsförmedlingens regleringsbrev specificerades ersättning för främjande- och utvecklingsinsatser för snabbspår, vilket uppgick till 35 miljoner år 2016, 55 miljoner årligen 2017, 2018 och 2019. Dessa medel är inte endast kopplade till snabbspåren, men nämns i flera av snabbspårsöverenskommelserna.

⁹ Statistik från Arbetsförmedlingen e-post Ivan Cvitic 2020-05-04.

yrkeskod inom ett av de definierade snabbspårstyrkena och som vid något tillfälle deltagit i någon av de insatser som kan användas inom snabbspåren, vilka Arbetsförmedlingen kallar ”samtliga relevanta snabbspårsinsatser” (Arbetsförmedlingen 2017a, 2019a).

- yrkeskompetensbedömning
- branschvalidering
- yrkessvenska (inom alla yrkesinriktningar)
- korta vägen
- arbetsmarknadsutbildning (inom alla yrkesinriktningar)
- arbetspraktik inom ett snabbspårstyrke

Arbetsförmedlingens definition av snabbspårstagare innebär troligen en över-skattning av deltagarantalet. Nyanlända med snabbspårstyrken som deltar i en insats de även i normalfallet skulle ha deltagit i, och som alltså inte följer snabbspårsmetoden med en systematisk och sammanhållen process med fokus på jobb i bristyrket, räknas som deltagare. En målare som genom arbetsmarknadsutbildning kompletterar sin erfarenhet med truckkort räknas som deltagare, liksom en person som fått yrkestiteln samhällsvetare och går den för akademiker vanligt förekommande och breda förberedande utbildningen korta vägen.

Flera snabbspår har en huvudsaklig insats, även kallat ”spårspecifik insats” (Arbetsförmedlingen 2016b, 2017a, 2019a). För till exempel lärare, djursjukskötare och samhällsvetare är det uppdragsutbildningar på ett lärosäte. Diskrepansen mellan de sex insatser Arbetsförmedlingen kallar för ”samtliga relevanta snabbspårsinsatser” och de olika spårens ”huvudsakliga insatser” spelar stor roll för de beräknade volymerna. Vi tar nedan några exempel från Arbetsförmedlingens uppföljning av snabbspåren fram till sista december 2018, då totalt 8 022 personer beräknades ha gått snabbspår (Arbetsförmedlingen 2019a).¹⁰

Snabbspåret för *Samhällsvetare inklusive ekonomer och jurister* var störst med 1 760 deltagare. Av dem hade 90 procent deltagit i den förberedande utbildningen för akademiker som heter korta vägen. Men endast 10 procent av sam-

¹⁰ Under 2019 var deltagarantalet lägre jämfört med tidigare år. Arbetsförmedlingen (2020a) beräknar att 849 nya deltagare hade börjat ett snabbspår. Under det första kvartalet 2020 sjönk deltagarantalet ytterligare och endast 177 personer med snabbspårstyrken började i en insats som kan kopplas till snabbspårsmetoden. Nedgången förklaras med ett minskat inflöde av nyanlända med bristyrkeskompetens, omställningen på Arbetsförmedlingen (minskad personalstyrka) och budgetprioriteringar kopplade till programdeltagande.

hällsvetarna (172 personer) hade då deltagit i snabbspårets huvudsakliga insats, den 26 veckor långa uppdragsutbildningen vid ett lärosäte.¹¹

Spåret till *djursjukskötare* har enligt Arbetsförmedlingen (2019a) haft 61 deltagare, men endast 20-talet deltagare på uppdragsutbildningen på Sveriges lantbruksuniversitet SLU. Det motsvarar 31 procent av deltagarna. Övriga har deltagit i korta vägen, yrkessvenska (alla yrkesinriktningar), yrkeskompetensbedömning, praktik inriktat mot yrket eller någon arbetsmarknadsutbildning.

I snabbspåret för *lärare och förskollärare* är överensstämmelsen mellan Arbetsförmedlingens uppskattade deltagarantal och deltagare i uppdragsutbildningen större. 1 407 personer deltog vid uppdragsutbildningarna för lärare vid lärosäten och 1 536 personer räknas som snabbspårstagare, motsvarande 92 procent.¹²

Liknande diskrepanser finns inom snabbspår som kräver praktisk erfarenhet eller yrkesutbildning som målare, kock eller bagare. Arbetsförmedlingen (2019a) uppger att 366 bagare, slaktare och styckare deltagit i snabbspåret för *livsmedelsbranschen* men få hade gjort de i spåret så centrala branschvalideringarna. Vidare hade 312 potentiella kockar deltagit i snabbspår 2016–2018, men enbart 80-talet personer hade då påbörjat valideringens första steg.¹³

Skillnaden mellan antalet personer som Arbetsförmedlingen räknar som deltagare i snabbspår och antalet personer som mer konkret deltar i en snabbspårinsats innebär problem när den regionala och lokala nivån ska följa upp sitt arbete med snabbspår. En region eller ett kontor kan enligt den centrala statistiken ha många deltagare trots att lokalnivån inte upplever att de arbetar aktivt med snabbspårsmetoden.¹⁴ Ett av de arbetsförmedlingskontor vi besökt menar exempelvis att den centrala statistik som kontoret tog emot inte gick att använda för uppföljning av verksamheten. Kontoret införde därför en egen metod för att kunna följa utvecklingen:

Vi får också statistik som visar att vi har så många i snabbspår. Jag frågade vår verksamhetssamordnare som har jobbat i etableringen tidigare och som är jätteväss på det här: Hur har de [centralt] tagit fram det här? Han sa: Det

¹¹ Utbildningen gavs på Stockholms universitet, Malmö universitet, Södertörns högskola samt Linnéuniversitetet. Totalt deltog 213 personer i uppdragsutbildningen innan den pausades hösten 2019 (Arbetsförmedlingen 2020a).

¹² Statistik från Arbetsförmedlingen e-post Marie Lindbäck 2019-03-29. Arbetsförmedlingen (2019a) uppger att under perioden april 2016 till december 2018 hade 776 personer slutfört utbildningarna.

¹³ Totalt påbörjades 474 branschvalideringar i bristyrkena distributionsföreläsare (1), fastighetsskötare (34), installationstekniker (141), kock (124) och målare (174) under 2017–första kvartalet 2020 (Arbetsförmedlingen 2020a).

¹⁴ Afk3 int3, Afk5 int5

här går inte att lita på överhuvudtaget. Ehh, så det kan man säga att är väldigt olyckligt. En jättemiss. [...] vi har helt enkelt ett eget system här på kontoret där vi lägger in en fast kontorskod för att hitta dem. (Afk3 int3)

Arbetsförmedlingen räknar vidare in nyanlända med snabbspårstyrken i kategorin *sökt yrke* som deltagare. Det är potentiellt ett problem då arbetsförmedlarna verkar koda nyanländas yrken på olika sätt. Vi återkommer till yrkesklassificering i avsnitt 3.1

2.3 Kort om tidigare studier om Arbetsförmedlingens etableringsverksamhet och snabbspår för nyanlända

Det har gjorts en rad studier om Arbetsförmedlingens etableringsverksamhet under senaste decenniet, varav vi lyfter några här.

Riksrevisionen (2015) och Statskontoret (2012) följer upp etableringsuppdragets första tid. Trots att en viktig anledning till att Arbetsförmedlingen fick ta över etableringsinsatserna från kommunerna år 2010 var att arbetsmarknadsfokus skulle öka, fann de att svenskstudier och förberedande insatser fortfarande dominerade de nyanländas etableringsperiod. Arbetsmarknadsperspektivet bedömdes vara för svagt och det gjordes få valideringar av de nyanländas kompetens. Även Andersson Joonas (2020) visar att många av dem som deltog i etableringsprogrammet (-uppdraget) fick ta del av förberedande snarare än arbetsmarknadsinriktade insatser. Det gällde framförallt kvinnor. Riksrevisionen (2018) drar slutsatsen att arbetsförmedlarnas anvisningar till dessa förberedande insatser inte alltid följer den arbetssökandes behov, men att brister i de nyanländas svenskkunskaper eller platsbrist är två av huvudanledningarna till att dessa anvisningar görs.

Övergången från kommunalt till statligt ansvar tycks ändå ha bidragit till en snabbare sysselsättning. Reformen verkar ha inneburit att de nyanlända fick högre inkomster och i viss mån högre sysselsättning (Andersson Joonas m.fl. 2016, Qi m.fl. 2019). Utfallen kan även ha förbättrats över tid enligt Cheung och Rödin (2018) samt Finansdepartementet (2018).

Trots att ett annat skäl till att föra över ansvaret för de nyanlända från kommunerna till staten var att öka enhetligheten klarar sig nyanlända som deltagit i Arbetsförmedlingens etableringsinsatser olika bra i olika kommuner. De stora regionala variationerna är svårförklarade visar Liljeberg och Åslund (2019). Resultatskillnaderna beror inte enbart på olika bakgrundsegenskaper bland deltagarna, eller på olika regionala förhållanden, utan det skulle även kunna bero på skillnader i arbetssätt mellan såväl kommuner som arbetsförmedlingskontor, menar författarna.

För att öka enhetligheten, få en tydligare struktur i handläggningen och för att kvalitetssäkra arbetet i etableringen införde Arbetsförmedlingen ett systematiserat arbetssätt i etableringen (SAE). Under försöksverksamheten 2014–2015 ledde det systematiserade arbetssättet inte till att fler i försöksgruppen började arbeta, men metoden bidrog till en mer jämställd etableringsprocess och att fler påbörjade en validering (Cheung och Lundström 2019).

Vilka studier har gjorts mer specifikt av snabbspåren? Arbetsförmedlingen (2016b, 2017a, 2017d, 2018c, 2019a, 2020a) har gjort kontinuerliga lägesbedömningar och uppföljningar av nyanlända i snabbspår. Uppföljningarna är på en nationell övergripande nivå, men information om hur snabbspårsmetoden genomförs lokalt och hur arbetsförmedlarna arbetar med metoden har däremot saknats.

Det har gjorts ett par externa uppföljningar av snabbspår. Pedagogerna Mickwitz och Bengtsson (2019) studerar uppdragsutbildningen inom snabbspåret för nyanlända lärare och förskollärare på Stockholms universitet. De menar att spåret är ett första steg på en komplex process för nyanlända lärare att etablera sig i läraryrket och finner genom intervjuer och deltagande observationer att deltagarnas motivation att börja arbeta som lärare i Sverige ökade. Det partsgemensamma *Rådet för integration i arbetslivet* gav ut en diskussionsrapport om snabbspåren (Hamrud 2017). Rapportförfattaren intervjuar centrala aktörer och studerar utvecklingen av snabbspåren till lärare, ingenjörer och kockar närmare. Det blir tydligt att snabbspår är mycket olika och att de även fungerade mycket olika. De spår som kommit igång snabbast byggde på ett redan påbörjat arbete, som lärarspåret där lärosätena redan tidigare bedrivit lärarutbildning för utländska lärare i olika former och kockspåret där valideringsverktyg på flera språk redan var framtagna. Hamrud menar vidare att snabbspårens främsta svaghet är att Arbetsförmedlingen inte kunnat matcha nyanlända till spåren. Arbetsgivarna hade stora förhoppningar då Arbetsförmedlingen uppgivit att många nyanlända inskrivna hade erfarenhet från de bristyrken snabbspåren täckte. Då parterna hade skapat strukturer och verksamhet kunde Arbetsförmedlingen inte omvandla ” *dessa mer teoretiska siffror till matchning mellan nyanlända och arbetsgivare*” (Hamrud 2017, s. 39). Slutligen noteras att Arbetsförmedlingens och parternas deltagarstatistik skiljer sig åt och att Arbetsförmedlingen i sina uppföljningar, enligt Hamrud, tecknar en ljusare bild av arbetet än vad parterna gör.

3 Inskrivning och kartläggning med hjälp av samtal och självskattningsformulär

I snabbspårens första steg är det tänkt att arbetsförmedlaren och den nyanlände tillsammans ska kartlägga individens kompetens och verifiera meriterna. I avsnittet redovisar vi först hur kartläggningen är tänkt att göras när den nyanlände skrivs in i etableringsinsatserna och hur de intervjuade arbetsförmedlarna arbetar med och uppfattar kartläggningen och yrkesklassificeringen. Sedan går vi närmare in på de så kallade självskattningsformulären som är tänkta vara en viktig del i kartläggningen av den nyanlände och slutligen på hur bedömning av utländska betyg och intyg görs.

3.1 Individens yrke klassificeras

Det är centralt för snabbspåren att de nyanlända som har kompetens inom ett bristyrke identifieras. Arbetsförmedlaren kartlägger den nyanländes kompetens när hen börjar i etableringsinsatserna. Den nyanländes meriter, utbildning och yrkeserfarenhet registreras i Arbetsförmedlingens ärendehanteringssystem AIS. Yrkesindelningen görs enligt standard för svensk yrkesklassificering (SSYK).¹⁵ Det registrerade sökta yrket ska vara relevant i förhållande till redovisade meriter och i huvudsak svara mot kraven inom yrket. Arbetsförmedlaren kan även komplettera yrkeskoderna med ett antal kompetensord för att beskriva den sökande. Dessa kan vara yrkesspecifika (varmkök, kallkök eller à la carte) eller allmänna (personen kan lyfta tungt, tala arabiska eller jobba kväll). Utöver yrkeskoder och kompetensord kan förmedlaren skriva förklarande text i aktens daganteckningar.

Målgrupperna för olika snabbspår identifieras huvudsakligen via yrkesklassificeringskoderna. Rätt klassificering är därför en nödvändig förutsättning för att ringa in vilka sökande som omfattas av snabbspåren och vilka sökande som är aktuella för olika insatser.

Kartläggning och yrkeskodning är viktigt, men det har uppmärksammats att det inte har fungerat tillfredsställande.¹⁶ Arbetsförmedlingen (2016a, 2017b)

¹⁵ I SSYK grupperas individers yrken eller arbetsuppgifter/arbete. Det bygger dels på vilken typ av arbete som utförs, dels på de kvalifikationer som krävs för att utföra det givna arbetet. SSYK administreras och hanteras av Statistikmyndigheten SCB.

¹⁶ Regeringen skriver i budgeten för 2018 (Prop. 2017/18:1) att det finns brister i Arbetsförmedlingens kartläggning av nyanlända, vilket blivit tydligt i arbetet med snabbspåren. Regeringen gav sommaren 2017 Arbetsförmedlingen i uppdrag att förbättra genomförandet av etableringsinsatserna, bland annat genom att öka kvalitén på kompetenskartläggningen (Arbetsmarknadsdepartementet 2017). Även arbetsmarknadens parter (Bengtsson 2017, Sundström 2017) och Hamrud (2017) kritiserar kartläggningen och yrkeskoderna i samband med snabbspårens första år. Problemet med kartläggning och dokumentation rör inte bara de nyanlända utan även övriga inskrivna vid Arbetsförmedlingen (SOU 2019:3).

lyfter yrkesregistreringen som ett förbättringsområde. Även de intervjuade arbetsförmedlarna är bitvis kritiska. Några menar att kodningen inte är enhetlig och saknar systematik.¹⁷ Yrkesklassificeringen beskrivs av ett par arbetsförmedlare som ”kontroversiell”¹⁸ eller ”kaos”¹⁹. Flera förmedlare säger att de har fått tydliga instruktioner om hur de nyanländas yrken ska registreras, men att instruktionerna är svåra att följa.²⁰ Yrkeskoderna upplevs vara besvärliga att applicera på sökande med utländsk utbildning och erfarenhet. Det är det svårt att avgöra den sökandes yrkeskunskaper – vem är exempelvis kock och vem är restaurangbiträde?

En huvudfråga bland arbetsförmedlarna är vilket yrke som ska registreras som den nyanländes ”sökta yrke” – ska individen kunna arbeta, vara matchningsbar, i det registrerade yrket eller inte? Vissa arbetsförmedlare uppger att en nyanländ sjuksköterska utan svensk legitimation registreras som vårdbiträde i ”sökta yrke” och en lärare utan legitimation registreras som lärarassistent. Andra arbetsförmedlare registrerar att den nyanlände söker arbete som sjuksköterska respektive lärare, men med tilläggs-koder att utbildning eller erfarenhet saknas.^{21 22} Registreringspraxis skiljer sig åt mellan kontor och mellan arbetsförmedlare på samma kontor.

De registrerade yrkeskoderna ska vidare uppdateras när individens förutsättningar ändras, till exempel när en person har validerats eller genomgått en insats. Under våra intervjuer framkommer vid något tillfälle att det inte alltid hinns med. Ibland händer det därför att den nyanlände kan ha samma (inaktuella) yrkeskod i ett par år.²³

Skillnader och brister i kodningsrutiner, såväl inom som mellan kontoren, medför svårigheter.²⁴ Otydligheter i yrkesregistreringen leder bland annat till problem i registerkvalitén och att antalet nyanlända med en viss kompetens riskerar att över- eller underskattas. De som matchar individer mot arbetsgivare kan finna nyanlända som är registrerade på sökta yrken som de inte kan arbeta inom,²⁵ och det blir exempelvis problem med att matcha deltagare till olika insatser inom ramen för snabbspåren.

¹⁷ Afk1 int2, Afk4 int1, Afk5 int1

¹⁸ Afk3 int1

¹⁹ Afk4 int6

²⁰ Afk3 int1, Afk3 int3, Afk4 int2, Afk4 int3, Afk4 int6, Afk5 int1, Afk5 int3

²¹ Afk1 int1, Afk2 int1, Af3 int3, Af5 int5

²² Arbetsförmedlingens handläggartöd för registrering, verifiering av meriter och validering av arbetssökandes kompetens har tydliggjorts sedan intervjuerna genomfördes.

²³ Afk5 int3

²⁴ Afk3 int1, Afk4 int1

²⁵ Afk3 int1

Svårigheter att hitta deltagare uppges ha medfört att kontorens intresse för registervård ökade.²⁶ Några av de kontor vi besökte under 2017 sade sig arbeta aktivt och regelbundet med att förbättra registren. Det centrala införandet av rutiner för att göra etableringen mer enhetlig genom ett systematiserat arbetssätt uppges ha varit till hjälp.²⁷

3.2 Självskattningsformulär

Till sin hjälp i processen att kartlägga den sökandes kompetenser och identifiera yrket kan arbetsförmedlaren använda så kallade självskattningsformulär där de sökande själva eller tillsammans med arbetsförmedlaren bedömer sin erfarenhet och sina kompetenser i relation till kraven på den svenska arbetsmarknaden. (Arbetsförmedlingen 2015).

Självskattningarna är en viktig del av snabbspårmetoden.²⁸ För att de nyanlända ska kunna bedöma sina kompetenser och få en bild av yrket tidigt under etableringsprocessen finns de på flera olika språk t.ex. engelska, arabiska, persiska och somaliska. I vissa yrken fanns färdiga självskattningsformulär redan innan snabbspåröverenskommelserna gjordes, medan andra tagits fram i samband med snabbspåren. Självskattningarna finns tillgängliga på Arbetsförmedlingens webbplats.

Om och i vilken utsträckning arbetsförmedlarna använder sig av självskattningsformulären varierar.²⁹ Vid samtliga kontor har en eller flera arbetsförmedlare använt självskattning vid något tillfälle, men hur ofta självskattningar används varierar mellan kontor och mellan arbetsförmedlare. Vissa arbetsförmedlare på ett kontor uppger exempelvis att de knappt använt sig av självskattningsformulär alls.³⁰ En arbetsförmedlare på ett annat kontor säger att de i princip slutat med självskattningar, men att det vid några få tillfällen efterfrågas som underlag inför olika utbildningar eller valideringsinsatser,³¹ och ytterligare ett annat kontor använder främst självskattningsformulären i gallringen inför en utbildnings- eller valideringsstart.³²

²⁶ Afk5 int3

²⁷ Afk2 int1, Afk3 int1, Afk3 int3

²⁸ Självskattningsformulär finns bl.a. till distributionselektriker, kock, lastbilsförare, lantbruk och djurskötsel, lärare, målare, socialt arbete, slaktare och styckare, träindustriarbetare samt yrken inom fastighetsbranschen.

²⁹ Afk1 int2, Afk2 int3, Afk3 int3

³⁰ Afk3 int1, Afk3 int2

³¹ Afk5 int1

³² Afk4 int1

De vi intervjuat nämner oftast att de använt självskattningsformulär för potentiella lärare eller kockar. Självskattning för distributionselektriker, slaktare och målare nämns även ett par gånger under intervjuerna.³³

Det finns några arbetsförmedlare som är positivt inställda till självskattningsformulären och anser att formulären borde kunna användas mer.³⁴ Självskattningsmaterialet hjälper de sökande att kunna relatera till yrkena säger ett par av sektionscheferna. Det ger en fingervisning om vad som behövs på svensk arbetsmarknad.³⁵ Självskattningsformulären tydliggör vad som krävs för att en sökande ska anses uppfylla kraven för exempelvis kockyrket.

Några arbetsförmedlare är mer tveksamma till självskattningarnas användbarhet och mervärde. De upplever att det är svårt att tolka och bedöma kompetenser eftersom frågorna i formulären är alltför generella.³⁶ Ett par lyfter att det kan vara svårt att bedöma svaren om man inte själv besitter tillräcklig branschkunskap.³⁷ En riktlinje eller manual för att tolka svaren hade behövts: Hur ska en individ ungefärligen ha svarat för att vara en kandidat för validering?³⁸ Det kan också vara problematiskt att tyda fritextfrågor.³⁹ Brister i översättningen av formulären till andra språk har gjort självskattningarna svårbesvarade. Det är också tidskrävande att med tolkhjälp gå igenom formuläret med de sökande.⁴⁰ Vi möter vid ett tillfälle uppfattningen att självskattning inte ska användas i etableringen då yrkesdiskussionen bör vänta tills svenskstudierna avslutats.⁴¹

Vi bedömer att de arbetsförmedlare vi mötte under 2017 använde självskattningsformulären i relativt liten utsträckning. Men formulären kan möjligen ha använts mer av andra arbetsförmedlare på kontoret,⁴² av de kompletterande aktörer som möter de nyanlända i olika sammanhang⁴³ eller av de nyanlända själva.

³³ Afk1 int3, Afk2 int1, Afk2 int2, Afk3 int4, Afk4 int1, Afk4 int2, Afk4 int4, Afk4 int5, Afk4 int6, Afk5 int1, Afk5 int2

³⁴ Afk1 int2, Afk1 int3, Afk1 int4, Afk2 int2, Afk4 int3

³⁵ Afk1 int2, Afk2 int2

³⁶ Afk1 int1, Afk1 int3

³⁷ Afk1 int3, Afk1 int4

³⁸ Afk1 int4

³⁹ Afk4 int2, Afk4 int4

⁴⁰ Afk4 int1, Afk4 int5, Afk4 int6

⁴¹ Afk4 int6

⁴² Afk3 int1, Afk4 int3

⁴³ Afk2 int1

3.3 Bedömning av utländska betyg och intyg

I flera av de snabbspår som kräver eftergymnasial utbildning är översättning och bedömning av betyg och intyg det första steget i snabbspårsprocessen.⁴⁴ Bedömning av utländska betyg görs bland annat av Universitets- och högskolerådet (UHR), Socialstyrelsen, Skolverket och Jordbruksverket.

Arbetsförmedlingen (2015) har påpekat att det är viktigt med en tidig och skyndsamt bedömning av betyg för att kunna anpassa etableringsinsatserna och utnyttja de två åren i etableringen på bästa sätt, men att det var långa handläggningstider hos de myndigheter som bedömer betyg. Även Riksrevisionen (2015) kritiserade myndigheternas långa handläggningstider.

Vid intervjuerna får vi intrycket att arbetsförmedlarna har god kännedom om att betyg och intyg ska skickas för översättning och bedömning.⁴⁵ Några menar att det har blivit tydligare i och med införandet av det systematiserade arbets sättet inom etableringen.⁴⁶ Flera betonar dessutom vikten av att det sker skyndsamt eftersom det ofta tar lång tid att få ett utlåtande från berörda myndigheter.⁴⁷

I vissa snabbspårsöverenskommelser framgår att det är önskvärt att den nyanlände låter skicka in sina betyg och intyg för översättning och bedömning redan under asyltiden, men inte hur det ska komma till stånd i praktiken. I vilken omfattning detta sker under asyltiden vet vi inte. Arbetsförmedlarna menar att det är vanligast att de i samband med inskrivningssamtalet, eller strax därefter, hjälper den nyanlände med att skicka betygen till översättning och därefter till rätt myndighet för bedömning.⁴⁸ Vissa akademikergrupper upplevs som mer ”självgående” och har själva gjort en del av arbetet innan de kommer till Arbetsförmedlingen.⁴⁹

Det är inte helt ovanligt att de nyanlända saknar utbildningsdokumentation. Arbetsförmedlingen (2015) visar exempelvis att ur en slumpvis utvald grupp eftergymnasialt utbildade i etableringsuppdraget hade 72 procent tillgång till sina utbildningsdokument och var intresserade av att få sina utbildningar bedömda. I flera av våra intervjuer lyfter arbetsförmedlarna att de nyanlända

⁴⁴ Snabbspår för djursjukskötare, snabbspår för hälso- och sjukvårdsyrken, snabbspår för lärare, snabbspår för ingenjörer inom fastighetsbranschen, snabbspår för tjänstemän inom byggsektorn, snabbspår inom energibranschen, snabbspår för samhällsvetare samt snabbspår inom socialt arbete.

⁴⁵ Afk1 int1, Afk1 int3, Afk4 int3, Afk5 int2

⁴⁶ Afk1 int4, Afk2 int2, Afk3 int1

⁴⁷ Afk1 int1, Afk1 int3, Afk4 int6, Afk5 int2, Afk5 int3

⁴⁸ Afk1 int1, Afk1 int2, Afk1 int3, Afk2 int1, Afk3 int1, Afk3 int2, Afk4 int5, Afk4 int6, Afk5 int2

⁴⁹ Afk1 int1, Afk1 int2, Afk1 int3, Afk2 int1, Afk3 int1, Afk3 int2, Afk4 int5, Afk4 int6, Afk5 int2

saknar dokument som intygar tidigare utbildning eller erfarenhet.⁵⁰ Det är särskilt ett problem för de snabbspår som kräver eftergymnasial utbildning, till exempel lärare, och kan innebära att den nyanlände får ta en onödig omväg mot sitt yrke.⁵¹ Ibland lyckas de nyanlända få sina dokument eftersända från ursprungslandet, men det kan dröja.⁵² Inom vissa snabbspårstyrken kan bristen på dokumentation av tidigare erfarenhet lösas genom validering eller praktik, vilket vi tar upp i nästa avsnitt om snabbspårens andra steg.

4 Bedömning av kompetens

I det andra steget där det är tänkt att individens kompetens ska bedömas. Det ska enligt snabbspårsmetoden ske genom validering av kunskaper med hjälp av branschernas valideringsverktyg eller genom praktik med yrkeskompetensbedömning.⁵³

4.1 Validering enligt branschstandard

Validering är framförallt en hörnsten i de snabbspårstyrken som inte är akademiskt inriktade.⁵⁴ Branschernas egenutvecklade valideringsmodeller ska användas och valideringen ska göras tidigt under etableringstiden.⁵⁵ Det ska vara möjligt att ändra på ordningen på etableringsinsatserna – först validering och sedan språkkunskaper och ytterligare utbildning. Valideringen ska vara ett yrkestest och inte ett språktest.⁵⁶

Redan innan snabbspåren hade en del av branschernas teoretiska prov och bedömningsmaterial översatts då Arbetsförmedlingen arbetat extra med valideringen av nyanlända på ett antal kontor under 2013–2014. Myndigheten hade fått

⁵⁰ Afk1 int3, Afk1 int5, Afk2 int1, Afk2 int3, Afk3 int1, Afk3 int2, Afk3 int3, Afk4 int1, Afk4 int3, Afk4 int4, Afk4 int5

⁵¹ Afk1 int3, Afk2 int1, Afk2 int3, Afk3 int2, Afk4 int1, Afk4 int4

⁵² Afk1 int3, Afk1 int5

⁵³ Arbetsförmedlingen har även kunnat arbeta med bedömning av kompetens inom tjänsten meritportfölj, en tjänst som inte räknas in i snabbspårsstatistiken. I frånvaro av valideringsavtal uppger Arbetsförmedlingen (2016b) att de använt sig av meritportföljen även inom snabbspåren.

⁵⁴ Validering definieras olika i olika sammanhang (SOU 2017:18, SOU 2019:69). I 42§ 20 kapitlet skollagen (SFS 2010:800) definieras validering som en process som innebär en strukturerad bedömning, värdering och dokumentation samt ett erkännande av kunskaper och kompetens som en person besitter oberoende av hur de förvärvats.

⁵⁵ Denna så kallade branschvalidering är validering mot arbetslivets kvalifikationer som har godkänts av branschen yrkesnämnd eller annan partsgemensam organisation (Myndigheten för yrkeshögskolan 2017, SOU 2019:69).

⁵⁶ Validering utan krav på svenskkunskaper finns till exempel uttryckligt nämnt i snabbspårsoverenskommelserna för lastbilsförare, livsmedelsbranschen, byggsektorn och träindustrin.

kritik för ett alltför begränsat samarbete med arbetsgivarna, brister i upphandlingen och för att validera nyanlända i för liten utsträckning (Riksrevisionen 2014, 2015; Statskontoret 2013). Ett material för språkstöd i valideringen utvecklades också (Arbetsförmedlingen 2015, 2016a). I och med snabbspåren utvecklades branschvalideringarna ytterligare (Arbetsförmedlingen 2017a).

Trots snabbspårsöverenskommelsernas ambitioner deltog få nyanlända i en validering. Antalet påbörjade valideringar ökade något under de första åren med snabbspår, men från låga nivåer. Årligen 2015–2018 började ungefär ett hundratal nyanlända en validering. Arbetsförmedlingens statistik inkluderar alla yrken, inte bara yrken med snabbspår (Arbetsförmedlingen 2016a, 2017c, 2018, 2019b).

Varför har det då gjorts så få valideringar? För det första har det varit brist på upphandlade valideringsplatser. Arbetsförmedlarna har därför inte kunnat använda snabbspårsmetoden som det var tänkt. Vid skiftet från upphandlade valideringsplatser enligt lagen om offentlig upphandling (LOU) till att validering blev en egen tjänst under lagen om valfrihet (LOV) i februari 2016 uppstod ett glapp (Arbetsförmedlingen 2018b). Valideringsmöjligheter saknades helt i vissa yrken, medan platser enligt LOU fanns kvar på en del orter. De första valideringarna enligt LOV inom bygg- och anläggningsområdet gjordes andra halvåret 2017. Validering för kockar och serveringspersonal samt elteknik dröjde längre. Validering för fastighetsskötare dröjde till mars 2018 (Arbetsförmedlingen 2016b, 2017a, 2019a). Leverantörerna fanns, i alla fall till en början, på ett mycket begränsat antal orter. Platsbristen och de långa avstånden till valideringsorterna innebar problem, enligt flera av de arbetsförmedlare vi talat med.⁵⁷ Under 2017 var det kö till de valideringsplatser som fanns och de långa avstånden till valideringsorterna gjorde arbetsförmedlarnas administration tidskrävande. Vissa av de intervjuade arbetsförmedlarna upplevde att det var svårt att motivera nyanlända att resa till valideringsorten, vilket diskuteras vidare i avsnitt 7. Att tillgången till valideringsplatser i närområdet har stor påverkan på hur många som valideras påpekar även Cheung och Lundström (2019).

För det andra menar vissa arbetsförmedlare att det i en del yrken varit brist på individer att validera. Det finns inte särskilt många nyanlända med (tillräcklig) erfarenhet och utbildning i de efterfrågade snabbspårsyrkena för att fylla platserna.⁵⁸ Vissa arbetsförmedlare menar att de som har arbetat i de utpekade bristyrkena i sina ursprungsländer inte har tillräckliga yrkeskunskaper för att en branschvalidering ska vara effektiv. En valideringsinsats kommer utmynna i bedömningen att personens kunskaper inte är tillräckliga för att börja arbeta på

⁵⁷ Afk1 int2, Afk1 int3, Afk2 int1, Afk2 int3, Afk4 int2, Afk4 int6, Afk5 int1

⁵⁸ Afk1 int1, Afk2 int1, Afk4 int1

den svenska arbetsmarknaden och att de behöver komplettera med en yrkesutbildning från grunden.⁵⁹ Då är det effektivare att låta de nyanlända gå en längre (komvux)utbildning direkt, anser några.⁶⁰ Flera arbetsförmedlare ger även uttryck för att de tycker att de nyanlända ska valideras först när de kan tala svenska.⁶¹ Den upplevda bristen på individer att validera skulle slutligen kunna bero på att de som har kunskaper och erfarenhet i ett bristyrke väljer att börja arbeta i ett yrke där hen får arbete snabbare. I avsnitt 7 ger vi ett exempel på hur arbetsförmedlarna arbetat med att finna nyanlända kockar att validera.

4.2 Yrkeskompetensbedömning

Vid yrkeskompetensbedömning gör den nyanlände praktik hos en arbetsgivare och får samtidigt sina kunskaper bedömda av en handledare. Bedömningen kan innehålla validerande inslag då en arbetsgivare exempelvis ger ett utlåtande om deltagarens kunskapsnivå.⁶² Bedömningen kan pågå i högst tre veckor och ska resultera i ett intyg där yrkeskunskaper och behov av eventuella kompletteringar framgår. Yrkeskompetensbedömning ska kunna utföras med hjälp av tolk eller språkstöd.

Yrkeskompetensbedömning nämns som en viktig aktivitet i flera snabbspårsöverenskommelser.⁶³ Arbetsförmedlingen ska öka antalet anvisningar till yrkeskompetensbedömning och arbetsmarknadens parter ska uppmontra medlemmarna att tillhandahålla platser.⁶⁴ Att verka för ökad kunskap om yrkeskompetensbedömningen samt att förankra den bättre på regional och lokal nivå framhålls också i vissa överenskommelser.⁶⁵ Insatsen är tänkt att användas i kombination med utbildning, yrkessvenska eller ”andra validerande insatser”.⁶⁶

⁵⁹ När Arbetsförmedlingen (2019a) granskade ett antal påbörjade valideringar under 2017–2018 hade 4 av 57 eltekniker (7 %) blivit godkända, ungefär hälften rekommenderades komplettering och de övriga blev underkända. Vidare hade ungefär en fjärdedel (12) av de 44 personer som påbörjat validering till kock fått godkänt eller godkänt med mindre komplettering. Ytterligare en fjärdedel anvisades till en kompletterande arbetsmarknadsutbildning. Arbetsförmedlingen noterar att otillräckliga språkkunskaper är ett vanligt skäl till komplettering.

⁶⁰ Afk2 int1, Afk3 int2, Afk3 int4, Afk4 int5

⁶¹ Afk1 int1, Afk1 int3, Afk3 int2, Afk4 int3, Afk4 int6, Afk5 int1

⁶² Arbetsförmedlingen har arbetat med att utveckla de validerande inslagen, främst i yrken som saknar branschvalidering (Arbetsförmedlingen 2015).

⁶³ Yrkeskompetensbedömning nämns i överenskommelserna för kockar, lastbilsförare, yrken inom livsmedelsbranschen, målare, fastighetsbranschen, tjänstemän inom byggsektorn samt träindustrin.

⁶⁴ Överenskommelser snabbspår för djursjukskötare, hälso- och sjukvårdsyrken, samhällsvetare med flera, socionomer, målare, yrken inom livsmedelsbranschen, fastighetsbranschen samt tjänstemän inom byggsektorn.

⁶⁵ Överenskommelser snabbspår för elteknikbranschen, målare, yrken inom livsmedelsbranschen, fastighetsbranschen och tjänstemän inom byggsektorn.

⁶⁶ Till exempel snabbspår för djursjukskötare, målare och nyanlända kockar.

Till skillnad från branschvalideringen begränsas yrkeskompetensbedömning inte av upphandlingar och i normalfallet inte heller av geografiska avstånd, givet att det finns en arbetsgivare på orten som kan ta emot den nyanlände. Arbetsförmedlingen (2017a) menar att yrkeskompetensbedömning varit ett bra alternativ i snabbspåren när valideringsplatser delvis saknats.

Trots det har antalet registrerade yrkeskompetensbedömningar inom etableringsinsatserna varit lågt och sjunkit under snabbspårsåren: Under 2016 var 802 nyanlända registrerade i en yrkeskompetensbedömning. År 2017 mer än halverades antalet till 365 personer och 2018 hade siffran återigen mer än halverats till 146 registrerade personer (Arbetsförmedlingen 2016a, 2017c, 2018a). Statistiken omfattar alla yrken, de som deltagit och haft ett snabbspårstyrke är en delmängd. Exempelvis var ett tjugotal personer med snabbspårstyrken registrerade i yrkeskompetensbedömning i oktober 2017 respektive december 2018 (Arbetsförmedlingen 2017b, 2019a).

Arbetsförmedlarna har olika uppfattningar om orsaken till det låga antalet registrerade yrkeskompetensbedömningar. Några menar att arbetsgivarkontakterna är (alltför) tidskrävande.⁶⁷ Vid ett par kontor uppger arbetsförmedlare vi talat med att både de själva och kollegorna saknar såväl kunskap om insatsen som den branschkunskap som krävs för att ordna platser.⁶⁸ På ett av dessa kontor hade en grupp av arbetsförmedlare som arbetade extra mycket med arbetsgivare tagits bort vid en omorganisation, vilket ledde till att antalet yrkeskompetensbedömningar minskade.⁶⁹

Vid ett par andra kontor upplever arbetsförmedlare att ansvarsfördelningen var otydlig. Ska exempelvis den arbetsförmedlare som är ansvarig för den nyanlände, eller den arbetsförmedlare som arbetar mer med arbetsgivare, ordna platser?⁷⁰

En arbetsförmedlare menar att yrkeskompetensbedömning inte alls prioriterades vid det kontor hen arbetar på,⁷¹ medan arbetsförmedlare vid andra kontor uppger att förmedlingskontoret haft som ambition att öka antalet yrkeskompetensbedömningar utan att ha lyckats.⁷²

Endast ett av de kontor vi besökt uppger att de gjorde yrkeskompetensbedömningar i större skala. De hade vid vårt besök tydliga rutiner och möjlighet att anvisa nyanlända till särskilda arbetsförmedlare som bara arbetade med matchning i bristyrken, validering och yrkeskompetensbedömning. De särskilda

⁶⁷ Afk1 int1, Afk1 int4, Afk2 int3, Afk4 int1, Afk4 int3

⁶⁸ Afk1 int1, Afk1 int2, Afk4 int1, Afk4 int3

⁶⁹ Afk1 int1, Afk1 int2, Afk1 int4

⁷⁰ Afk2 int3, Afk4 int1, Afk4 int2, Afk4 int6, Afk5 int3, Afk5 int4, Afk5 int5

⁷¹ Afk5 int3

⁷² Afk1 int2, Afk1 int4, Afk4 int1

arbetsförmedlarna finansierades av externa projektresurser. Sektionschefen menar att projektresurserna varit avgörande för att få igång arbetet med både yrkeskompetensbedömningar och snabbspår.⁷³

Precis som i fallet med validering tidigare möter vi uppfattningen hos vissa arbetsförmedlare att det är bättre för, exempelvis, nyanlända elektriker eller kockar att börja en utbildning direkt, snarare än att först delta i validering eller yrkeskompetensbedömning. Anledningen är att gruppen generellt har så stora behov av kompletteringar av både yrkes- och språkkunskaper att ytterligare en insats riskerar att försena etableringen.⁷⁴

5 Komplettering av yrkeskunskaper

Efter kartläggning och bedömning ska de nyanlända i snabbspårens tänkta tredje steg kunna komplettera sina yrkeskunskaper genom utbildning och/eller arbetspraktik. En slaktare kan exempelvis behöva komplettera vissa delar av sin kunskap genom (delar av) en arbetsmarknadsutbildning och praktik. En samhällsvetare kan behöva en påbyggnadsutbildning på eftergymnasial nivå. I avsnittet tittar vi närmare på hur arbetsförmedlarna upplever att kompletteringen fungerat i praktiken. Först den förberedande utbildningen, korta vägen, för dem med eftergymnasial utbildning från ursprungslandet. Sedan arbetsmarknadsutbildningar inklusive de nya uppdragsutbildningarna på eftergymnasial nivå och avslutningsvis komplettering av yrkeskunskaper genom arbetspraktik.

5.1 Korta vägen för akademiker

Utländska akademiker med minst två till tre års högskolestudier kan i insatsen *korta vägen* få hjälp med kartläggning, studie- och yrkesvägledning, praktik och yrkessvenska under ungefär ett halvår. Kursen ska hjälpa deltagarna att få ett arbete motsvarande deras utbildningsnivå eller förbereda dem för akademiska studier i Sverige. Arbetsförmedlingen handlar upp insatsen av lärosäten och studieförbund. Korta vägen definieras som en förberedande utbildning och har funnits i Arbetsförmedlingens utbud under många år.

Samhällsvetare, socionomer, ekonomer och jurister har kunnat delta i högskoleförberedande moment och yrkessvenska genom korta vägen inför den spårspecifika utbildningen vid lärosäten.⁷⁵ Även nyanlända som jobbat i hälso-

⁷³ Afk3 int3

⁷⁴ Afk2 int1, Afk3 int2, Afk3 int4, Afk4 int5

⁷⁵ Korta vägen har exempelvis använts innan kurserna vid Malmö universitet och Linnéuniversitetet där högskoleförberedande moment kombinerades med yrkessvenska (Arbetsförmedlingen 2016b).

och sjukvården, som veterinärer och djursjukskötare eller i energibranschen har kunnat läsa yrkessvenska inom korta vägen (Arbetsförmedlingen 2019a).

Vår bild är att de arbetsförmedlare vi mött överlag har god kunskap om insatsen, men flera av dem vi mött ser inte korta vägen som del av ett snabbspår. Istället framhålls korta vägen vid några tillfällen som ett alternativ till snabbspåren.⁷⁶ Många av dem som Arbetsförmedlingen i sina uppföljningar räknar som snabbspårsdeltagare har gått korta vägen. Däremot gör troligen inte alla det som en del av en sammanhållen snabbspårsprocess. Exempelvis deltog ungefär 90 procent av de samhällsvetare, ekonomer och jurister som gått korta vägen och därmed räknades som snabbspårsdeltagare inte i en efterföljande utbildning vid ett lärosäte, vilket vi såg i avsnitt 2.2.

Tillgången till korta vägen-platser har varierat. Var du nyanländ på en liten ort hade du, vid tiden för våra intervjuer, inte tillgång till utbildningen på eller i närheten av hemorten.

5.2 Arbetsmarknadsutbildning inklusive uppdragsutbildningar på eftergymnasial nivå

För att nyanlända lärare, lastbilschaufförer eller målare ska kunna etablera sig på den svenska arbetsmarknaden kan en längre eller kortare arbetsmarknadsutbildning vara nödvändig. Arbetsmarknadsutbildningarna är förhållandevis korta och yrkesinriktade. Arbetsförmedlingen handlar upp utbildningarna av externa aktörer. Svårigheter i upphandlingen⁷⁷ bidrog till att antalet deltagare i arbetsmarknadsutbildning sjönk 2016–2018 (Arbetsförmedlingen 2018a, 2019b). Utbildningen till lastbilsförare och utbildningar inom bygg- och anläggning är ett par exempel på snabbspårsinriktningar som påverkades av problemen.⁷⁸ Enligt Arbetsförmedlingen (2016b, 2017a, 2019a) har ändå relativt många med snabbspårsyrken deltagit i arbetsmarknadsutbildningar.

Eftergymnasiala yrken som lärare och förskollärare, samhällsvetare, ingenjörer inom energibranschen, djursjukskötare och till viss del socionomer samt de som jobbat inom hälso- och sjukvårdsyrkena har kunnat delta i en sorts arbetsmarknadsutbildningar som är uppdragsutbildningar på lärosäten. De behöver

⁷⁶ Afk1 int1, Afk1 int3, Afk2 int2

⁷⁷ Många upphandlade arbetsmarknadsutbildningar överklagades exempelvis. LO (2019) visar att (hela eller delar av) ett 40-tal yrkesinriktade arbetsmarknadsutbildningar överprövades till Förvaltningsrätten under 2014–2018. Arbetsförmedlingen förlorade tre av dessa. Att överklaganden inneburit att den yrkesinriktade arbetsmarknadsutbildningen försenats går även att läsa om i Dagens industri (Öhrn 2017), i en debattartikel i Svenska Dagbladet som bland annat undertecknades av Arbetsförmedlingens dåvarande generaldirektör Mikael Sjöberg (Sjöberg och Kruse 2018) samt i Upphandling24 (Säfvenberg 2016).

⁷⁸ Från augusti 2017 fanns en arbetsmarknadsutbildning till lastbilsförare på plats. Utbildningen fanns då på 25–30 orter (Arbetsförmedlingen 2016b, 2017a).

inte upphandlas och är ofta riksrekryterande, det vill säga deltagarna kan komma från hela landet. Uppdragsutbildningarna är riktade mot välavgränsade yrkesgrupper, de är tydliga och har bestämda kursstarter.

Uppdragsutbildningen för lärare kom igång tidigt och var under vår uppföljningsperiod den största uppdragsutbildningen med totalt cirka 1 500 deltagare vid sex lärosäten. Lärarspåret är ett bra exempel på att ordningen på insatserna kastats om. En del av den 26 veckor långa utbildningen ges på arabiska, vilket gör att arabisktalande kan ta del av kursen tidigt i etableringsperioden. En introduktion till den svenska skolan kombineras sedan med arbetsplatsförlagt lärande och svenskstudier. De lärosäten som bedriver lärarkursen har erfarenhet av liknande undervisning som anordnare av högskolekursen utländska lärares vidareutbildning (Ulv).

Flera av de arbetsförmedlare vi mött är positiva till lärarspåret. Inte för att de nyanlända blir lärare genom att delta, utan för att spåret uppfattas som en sammanhållna inkörsport till läraryrket för dem med begränsade svenskkunskaper.⁷⁹ Arbetsförmedlarna uppger att de som gått lärarspåret inte sällan börjat arbeta som lärarassistenter och studiehandledare efteråt.⁸⁰

Uppdragsutbildningarna för samhällsvetare inklusive ekonomer och jurister; socionomer samt djursjukskötare kom igång senare än uppdragsutbildningen för lärare, de har bara funnits på en eller ett par orter i landet och har haft ett betydligt mer begränsat deltagarantal, vilket vi såg i avsnitt 2.2. Alla tre liknar sammanhållna program där deltagarna följer en systematisk process med utbildning vid lärosäte kombinerat med praktik.⁸¹ De här utbildningarna är mindre välkända bland de arbetsförmedlare vi mött.

Uppdragsutbildningen för yrken inom hälso- och sjukvården är kortare än de övriga uppdragsutbildningarna, lite drygt tio veckor. Huvudsyftet är att förbereda inför Socialstyrelsens kunskapsprov. Även dessa utbildningar har funnits

⁷⁹ Afk1 int5, Afk3 int3, Afk4 int5, Afk4 int6

⁸⁰ Afk1 int5, Afk4 int5, Afk5 int3

⁸¹ Djursjukskötartutbildningen hölls vid SLU i Skara och Uppsala våren 2017 samt 2020. Spåret innehöll 26 veckor teoretiska studier och sex månaders praktik. SLU har haft problem med lärarbrist. Samhällsvetarna läste under 26 veckor offentlig förvaltning, verksamhet och styrning, det offentliga språket samt förvaltningsrätt. Studierna skulle följas av praktik inom statlig förvaltning. Spåret för samhällsvetare inklusive ekonomer och jurister bedrevs vid Linnéuniversitetet, Stockholms universitet och (dåvarande) Malmö högskola. Snabbspår för socialt arbete (socionom) har funnits på Södertörns högskola. Utbildningen omfattar 6 månaders studier motsvarande 30 högskolepoäng med efterföljande praktik om max 6 månader. För att bli antagen till utbildningen behöver den nyanlände klara ett språktest. Utbildningen pausades 2019 på grund av för få deltagare. Arbetsförmedlingen (2020a) uppger att samtal och planering pågått för att starta nya uppdragsutbildningar.

vid ett mindre antal orter.⁸² På grund av färre antal inskrivna i Arbetsförmedlingens etableringsinsatser drivs uppdragsutbildningarna på eftergymnasial nivå idag framförallt på distans (Arbetsförmedlingen 2020a).

De arbetsförmedlingskontor vi besökt hade i flera fall en ansvarig arbetsförmedlare som var kontaktperson för de snabbspår som innefattar uppdragsutbildningar och/eller tydliga valideringsinsatser, exempelvis kock-, lärar- eller sjukvårdsspåret. Kontaktpersonerna har till uppgift att bevaka kursstarter samt att hålla övrig förmedlare informerade om snabbspåret. När en kursstart aviseras får de andra arbetsförmedlarna i uppdrag att leta upp nyanlända med relevant yrkeskodning i registren.⁸³ Vår uppfattning är att arbetsförmedlarna har relativt god kunskap om just dessa spår med fasta kursstarter – det är också de spår som nämns oftast under intervjuerna. Det är inte ovanligt att arbetsförmedlarna uppfattat snabbspåren som i det närmaste synonyma med uppdragsutbildningarna.

Några arbetsförmedlare upplever att det funnits en del oklarheter kring uppdragsutbildningarna: Ges högskolepoäng? Vilka delmoment kan tillgodoräknas? Vad händer efter snabbspåret? Det uttrycks också kritik i några fall mot att utbildningarna har givits vid för få orter, samt att de inte leder till att deltagarna är färdiga att börja arbeta inom sitt yrke utan att kunskaperna troligen behöver kompletteras ytterligare.⁸⁴

5.3 Arbetspraktik

Arbetssökande kan även komplettera sina kunskaper genom arbetspraktik. Flera snabbspårsöverenskommelser och checklistor kopplade till snabbspåren betonar praktikens roll. Parterna har i något fall åtagit sig att arbeta för att deras medlemmar ska bidra med praktikplatser. Ett exempel är hälso- och sjukvårdsyrkena där parterna menar att praktik ökar chanserna att snabbt ta sig igenom Socialstyrel-

⁸² Arbetsförmedlingen köpte en 10–11 veckors introduktionsutbildning vid Göteborgs respektive Linköpings universitet för läkare samt en utbildning för sjuksköterskor vid Karolinska institutet. Den senare var svår att rekrytera till (Arbetsförmedlingen 2017a, 2017b), men den första utbildningen till läkare år 2016 hade stort söktryck. Göteborgs universitet gav sammanlagt fyra kurser. År 2019 reviderades utbildningarna då det var svårt att fylla platserna och få deltagare klarade Socialstyrelsens kunskapsprov (Arbetsförmedlingen 2019a, Göteborgs universitet 2017, 2019).

⁸³ Vid våra besök arbetade kontoren antingen sökandebaserat eller ärendebaserat. Kontor två, tre och fyra arbetade sökandebaserat och varje arbetsförmedlare hade ansvar för kartläggning, bedömning och komplettering. Vissa arbetsförmedlare hade färre sökande och mer arbetsgivarkontakter (t.ex. Afk2 int1, Afk3 int1, Afk4 int1). Kontor ett och fem arbetade ärendebaserat med processsteg och specialisering, ibland uppdelat i yrkes- och branschriktningar. Samtliga branschförmedlare hade ansvar för arbetsgivarkontakter och snabbspår. Ett arbetsgivarlag (Afk5 int3) eller ett regionalt arbetsgivarcenter (Afk1 int1) hade en mer drivande roll i snabbspårsarbetet.

⁸⁴ Afk1 int5, Afk2 int3

sens process mot legitimation. Apotekskedjorna tog exempelvis fram en tydlig lista med kontaktpersoner för praktikplatser vilken enligt Arbetsförmedlingen (2017a) underlättade möjligheten att hitta praktik för nyanlända apotekare och arbetsgivarsidan i överenskommelsen för djursjukskötare har hjälpt SLU att ta fram praktikplatser (Wahlqvist 2021).

Arbetspraktik är relativt vanligt bland de nyanlända. År 2017 och 2018 gjorde ungefär 20 procent av alla inskrivna i etableringsinsatserna praktik (Arbetsförmedlingen 2018a, 2019b). Av dem Arbetsförmedlingen räknar som deltagare i snabbspår gjorde exempelvis 18 procent praktik i oktober 2017 (Arbetsförmedlingen (2017d). I december 2018 hade andelen mer än halverats till 7 procent. Vad minskningen beror på kommenterar inte Arbetsförmedlingen (2019a).

Arbetsförmedlarna vi intervjuat är överlag positiva till insatsen.⁸⁵ Praktiken kan göras lokalt och är inte beroende av upphandlingar och resor. För dem som är nära arbetsmarknaden kan praktiken vara ett bra steg mot ett nystartsjobb eller instegsjobb.⁸⁶ En del nyanlända ordnar med praktikplats själva, andra får hjälp.⁸⁷ Några arbetsförmedlare upplever sig ha haft svårt att hinna anvisa nyanlända till relevanta praktikplatser. Det tar tid att hitta en arbetsgivare som kan ta emot praktikanten och att matcha rätt deltagare med rätt arbetsgivare. Det verkar vara relativt vanligt att utbildningsanordnare ordnar praktikplatser. I den upphandlade insatsen korta vägen ingick, som vi såg, praktik i vissa fall.⁸⁸ ⁸⁹ I snabbspåren för djursjukskötare och samhällsvetare har lärosätena hjälpt till att ta fram praktikplatser (Arbetsförmedlingen 2019a).

Ett par arbetsförmedlare menar att de nyanlända behöver kunna tala svenska innan de kan anvisas till praktik. De som är i etableringsinsatserna anses generellt tala för dålig svenska för att arbetsgivare ska vilja ta emot dem.⁹⁰

6 Svenskstudier parallellt med andra insatser

En central tanke i snabbspårsprocessen är att svenskstudier och yrkesinriktade aktiviteter ska kombineras tidigt. De som följer ett snabbspår mot sitt yrke ska parallellt med kartläggning, bedömning och komplettering studera svenska

⁸⁵ Afk1 int3, Afk1 int5, Afk2 int1, Afk3 int2, Afk4 int1, Afk4 int5, Afk5 int2

⁸⁶ Afk2 int1

⁸⁷ Afk2 int2, Afk3 int2

⁸⁸ Afk1 int3, Afk3 int2, Afk5 int2

⁸⁹ I korta vägen energi i Skåne tog exempelvis Energiföretagen, arbetsgivare och utbildningsanordnare gemensamt fram praktikplatser till deltagarna. Även här pekar parterna på svårigheten att matcha individ och arbetsgivare för att få praktik med bra kvalitet (Energiföretagen 2018).

⁹⁰ Afk2 int1, Afk2 int2

(jämför den schematiska beskrivningen i Figur 1 avsnitt 2). Antingen svenska för invandrare (sfi), en insats som bör finnas i alla nyanländas etablerings- eller handlingsplaner, och/eller yrkessvenska som riktas mot ett specifikt yrke eller bransch. Yrkessvenska är framförallt tänkt att komplettera sfi och vara lätt att kombinera med till exempel validering eller yrkesutbildning (Arbetsförmedlingen 2016a). Medan i stort sett alla som finns i etableringsinsatser läser sfi deltog ungefär 13–18 procent av dem som räknas som snabbspårstagare i yrkessvenska 2017 och 2018 (Arbetsförmedlingen 2017d, 2019a).⁹¹

Frågan om i vilken utsträckning det går att kombinera yrkesinriktade aktiviteter och sfi har utretts, följts upp och granskats flera gånger. Sfi-studierna ska enligt skollagen vara flexibla och individanpassade. Den allmänna bilden är att det fortsatt finns strukturella brister och problem med flexibilitet och individualisering (se till exempel SOU 2013:76, Skolinspektionen 2018, Kliva 2019, SOU 2020:66).

Hur har svenskstudierna fungerat i praktiken? Vissa av de arbetsförmedlare vi mött uppger i samtalen att det kan vara svårt att kombinera sfi med yrkesinriktade insatser.⁹² Andra arbetsförmedlare menar som vi sett tidigare att de nyanlända ska lära sig svenska först och sedan ta del av yrkesinriktade insatser, varför svårigheterna att kombinera sfi med annat inte är ett större problem.

När vi gjorde våra intervjuer och besök på arbetsförmedlingskontoren under 2017 varierade tillgången på yrkessvenska som en konsekvens av upphandlingssvårigheter (Arbetsförmedlingen 2017b). Antingen saknades yrkessvenska helt, eller så upplevde arbetsförmedlarna att det var platsbrist.⁹³ Utbudet vid storstadskontoren var större.⁹⁴ På ett av de mindre kontoren användes kombinationen yrkessvenska och praktik flitigt i ortens egna lokala snabbspår och arbetsförmedlarna var mycket positiva till hur det hjälpte de nyanländas språkutveckling.⁹⁵

Då yrkessvenska, validering och arbetsmarknadsutbildning är tänkta att komplettera varandra i en sammanhållen kedja av parallella insatser blir platsbristen ett problem. En arbetsförmedlare pekar på att det är svårt att driva en genomtänkt process när delar av den tänkta verktygslådan saknas:

⁹¹ 13 procent (170/1 300) läste yrkessvenska i oktober 2017. I december 2018 läste ungefär lika många yrkessvenska, men då snabbspårns uppskattningsvis hade färre deltagare ökade andelen till 18 procent (174/979). Andelarna är ögonblicksbilder och hur många som deltar varierar troligen över året. Hur många av alla dem som deltar i etableringsinsatser som läser yrkessvenska redovisar Arbetsförmedlingen inte i sina uppföljningar, då yrkessvenska är en delmängd av förberedande eller orienterande utbildning (se exempelvis Arbetsförmedlingen 2017b, 2019b).

⁹² Afk1 int4, Afk1 int5, Afk3 int1

⁹³ Afk2 int3, Afk4 int3

⁹⁴ Afk1 int5

⁹⁵ Afk5 int1, Afk5 int2, Afk5 int3, Afk5 int4

När vi hade utbildningar hade vi inte yrkessvenska. Så det blev en ond spiral.
(Afk2 int3)

En av de intervjuade jämför beskrivningen av snabbspårens parallella processer med den upplevda vardagen på kontoret:

De har gjort den här bilden, jag vet inte om ni har sett den här ”fyrkant, pil, fyrkant” som ett flödesschema liksom [över snabbspårsprocessens olika steg]. Det är ju tydligt när man ser på den [...] alltså det är ju så mycket som ska-, när verkligheten kommer i fatt liksom äum och när man har paralleller med yrkessvenska då ska man- ((skrattar)), ja det är ganska mycket fix med det. Det är inte lätt, eller det är väldigt lätt på övergripande nivå – ju högre upp i organisationen desto lättare är det här men när du sitter här så är det ju ganska svårt. (Afk1 int4)

Vi noterar att en del insatser inom snabbspåren har krav på att deltagarnas språkkunskaper ska motsvara en viss nivå. Medan uppdragsutbildningen för lärare delvis har undervisning på arabiska, har exempelvis utbildningen till djursjukskötare krav på kunskaper i både svenska och engelska. I kursen för blivande distributionselektriker höjdes kravet på svenskkunskaper från grundläggande behörighet till gymnasiebehörighet från det första kurstillfället till det andra. Arbetsförmedlingen (2019a) menar att de högre kraven bidrog till att färre nyanlända kunde påbörja kursen, men att de som lämnade utbildningen i högre grad var anställningsbara.⁹⁶

Sammantaget bidrar kombinationen av bristande tillgång på yrkessvenska, vissa arbetsförmedlares uppfattning om att nyanlända måste läsa svenska innan de tar del av yrkesinriktade insatser, arbetsmarknadsutbildningars språkrav samt förmedlarnas upplevda svårigheter att tidigt under etableringsinsatserna kombinera sfi-studier med olika yrkesförberedande insatser till att snabbspårsmetodens parallella arbetssätt inte alltid använts som det var tänkt.

⁹⁶ Kliva (2019) samt SOU 2020:66 menar att flera kommuner ställer generella krav på kunskaper i svenska för att delta i yrkeskurser och grundläggande komvuxkurser. Branschernas språkrav och den arbetsplatsförlagda praktiken framhålls som skäl. Enligt styrdokumentet ska det dock vara möjligt att kombinera komvuxkurser på olika nivåer med sfi.

7 Vilka utmaningar finns det?

Vilka utmaningar finns för snabbspårsmetoden att få genomslag lokalt och vad kan det tänkas bero på? Vi vänder oss till de enskilda arbetsförmedlarnas utsagor och delar upp avsnittet i tre delar:

- Kan arbetsförmedlarna genomföra snabbspåren? Finns det tillräckliga resurser – aktiviteter, presumtiva deltagare och avsatt tid?
- Tror arbetsförmedlarna på snabbspårsidéerna? Hur ser de på att yrket snarare än språket kommer först, att språket sedan utvecklas parallellt med yrket och att det nationella snarare än det lokala bristyrkesperspektivet ska vara vägledande?
- Vet arbetsförmedlarna vad snabbspår innebär? Har de kännedom om snabbspårsmetoden, går metoden att förstå eller finns det brist på information?

7.1 Resurser – går snabbspåren att genomföra?

För att kunna genomföra snabbspåren behöver arbetsförmedlarna olika resurser. Vi tittar närmare på om de, enligt egen utsago, haft tillgång till i) aktiviteter som exempelvis utbildnings- och valideringsplatser, ii) deltagare med rätt bakgrund som vill och kan delta samt iii) tid att sammanföra aktiviteter med deltagare.

7.1.1 Brist på validerings- och utbildningsplatser?

Det har varit brist på utbildnings- och valideringsplatser vid de kontor vi besökt. När Arbetsförmedlingen (2016b, 2017a) i återrapporteringarna till regeringen anger att insatserna i snabbspåren varit på plats, men med vissa förbehåll, är det nationella perspektivet i fokus. Insatserna var under de första åren i många fall inte på plats i den enskilde arbetsförmedlarens verktygslåda.

Arbetsförmedlingen hade svårigheter med att upphandla tjänster under 2016–17. Det är en anledning till att en rad aktiviteter som skulle kunna ingå i ett snabbspår har saknats på arbetsförmedlingskontoren. Branschvalidering, arbetsmarknadsutbildningar mot snabbspårsvyrket, korta vägen och yrkessvenska fanns bara på ett begränsat antal orter.⁹⁷ Det ledde till att kontoren arbetade på olika sätt. Ett arbetsförmedlingskontor saknade yrkessvenska, medan andra kontor hade många kurser. Ett kontor hade en välfungerande lokal validering, ett annat kontor arbetade inte med validering alls då det inte fanns i närområdet.⁹⁸ Ett snabbspår med kedjor och parallella insatser var svårt att genomföra då frånva-

⁹⁷ Afk1 int2, Afk1 int3, Afk2 int1, Afk2 int3, Afk4 int2, Afk4 int6, Afk5 int1

⁹⁸ Afk1 int5, Afk3 int1, Afk3 int3, Afk4 int3

ron av en insats gav konsekvenser för hela den tänkta kedjan. Vissa arbetsförmedlare menar att de exempelvis inte genomförde validering med en nyanländ om en kompletterande arbetsmarknadsutbildning saknades i närområdet.⁹⁹

Yrkesutbildningar på komvux blev i flera fall ett alternativ till snabbspårsmetoden.¹⁰⁰ Vi fick några exempel på kurser där teori och praktik varvats med svenskstudier för nyanlända som inte hade slutfört sin sfi-utbildning. I andra fall hade komvuxkurserna krav på vissa språkkunskaper vilket medförde att de sällan kunde användas tidigt under etableringstiden.¹⁰¹

7.1.2 Brist på deltagare?

Har det funnits nyanlända med kompetenser i de utpekade bristyrkena som kan och vill delta? Det är oklart. Vi vet på grund av svårigheter med registerkvalitén inte hur många av de nyanlända inskrivna på Arbetsförmedlingen som de facto har erfarenhet och utbildning i snabbspårstyrkena, se avsnitt 3.1. Den potentiella målgruppen för snabbspår kan ha överskattats. Det har i något fall bidragit till överdimensionerade insatser och till felaktiga förväntningar hos arbetsgivare med brist på kompetens.

Snabbspåret för kockar är ett exempel på när förväntningar, dimensionering och tillgång på yrkeskunniga nyanlända inte har stämt överens. Snabbspåret för kockar lanserades andra halvåret 2015. Bransch- och arbetsgivarorganisationen Visita uppgav att det behövdes cirka 5 500 kockar fram till år 2023.¹⁰² Arbetsförmedlingen uppgavs ha minst 300 nyanlända kockar inskrivna som väntade på jobb (Marmorstein 2015, Tidningarnas telegrambyrå 2015). Förutsättningarna var inledningsvis på plats. Branschen hade ett valideringsverktyg och yrkeskompetensbedömning fanns tillgänglig genom ett nätverk av tvåspråkiga yrkesbedömare. Det fanns formulär för självskattning på flera språk. Spåret blev relativt omtalat i media och var ganska välkänt vid de arbetsförmedlingskontor vi besökte.

Efter en period fick Arbetsförmedlingen kritik av branschen då de anvisat för få deltagare.¹⁰³ Vad berodde det på? De arbetsförmedlare vi mött menar i några

⁹⁹ Afk2 int3, Afk4 int3, Afk4 int5, Afk4 int6

¹⁰⁰ Afk1 int1, Afk1 int3, Afk1 int4, Afk2 int1, Afk5 int5

¹⁰¹ En kurs till restaurangbiträde eller köksbiträde inom yrkes-sfi eller komvux kan exempelvis kräva godkänd c-nivå på sfi, vilket gör att det inte är möjligt att starta den förrän mot slutet av etableringstiden (Afk2 int1, Afk2 int3, Afk3 int1).

¹⁰² Uppskattningen 5 500 kockar behövdes kom ursprungligen från en rapport av Hotellnäringens forsknings- och utvecklingsfond (2014) se även Tillväxtverket (2016).

¹⁰³ Kritik mot att Arbetsförmedlingen inledningsvis hittade för få lämpliga kandidater att validera framförs från arbetsgivare och fack i branschtidningen Hotellrevyn (Hjort 2016, 2017a, 2017b). Parterna framför även kritik i Arbetsmarknadsnytt (Bengtsson 2017) och i Svenska Dagbladet

fall att det fanns för få individer att validera.¹⁰⁴ Kontoren prioriterade sökandet efter kandidater och den interna styrningen var tydlig. Några arbetsförmedlingskontor säger sig ha fått tydliga instruktioner från central och regional nivå.¹⁰⁵ Ett par kontor fick namnlistor från regional nivå med personer som hade relevant yrkeskodning i registren och som skulle kallas till informationsmöte.¹⁰⁶ Arbetsförmedlarna och externa aktörer genomförde informationsmöten, kartläggningar, självskattningar och intervjuer med potentiella kockar tillsammans, men endast ett mindre antal sändes vidare till validering. Yrkeskunskaperna bedömdes i många fall helt enkelt vara för grunda. Ett par arbetsförmedlare uttrycker frustration över att det finns en diskrepans mellan förväntningarna och det de upplever som realitet.

Ja, vi tror att vi har många kockar för vi har kockbrist. Och det blir lite mer som önsketänkande, vi önskar att det kommer många kockar från utlandet som vi kan validera via snabbspåret. (Afk2 int1)

Det låter bra men det går för fort och vi har inte alltid de här underlagen som branschen vill ha tyvärr. (Afk4 int1)

Målet att fylla de avtalade valideringsplatserna med potentiella kockar kunde på lokal nivå upplevas leda till en konflikt med det övergripande målet att använda tid och resurser effektivt. En arbetsförmedlare illustrerar konflikten mellan viljan till att fylla valideringsplatserna och det hen upplever som brist på deltagare:

Om jag vet att han varit kock i sitt hemland och jag inte vet om det motsvarar kock i Sverige, då skickar jag på validering, inte annars. Men om jag redan vet att han inte är kock så behöver jag ju inte betala såhär mycket pengar och reseersättning och jättekrångligt för att sedan få utlåtandet: ”Han är inte kock, jag rekommenderar att han går på arbetsmarknadsutbildning”. Då är det bättre att skicka honom på arbetsmarknadsutbildning från början. Men de [centrala parterna] hade gjort ett avtal, men så blev det inte så många kandidater [till valideringsplatserna]. (Afk4 int6)

Syftet med validering kan vara att få en värdering av de faktiska kunskaperna för att kunna börja arbeta med sitt yrke, men det kan också vara att kartlägga och

(Efendić 2017). Hamrud (2017) kritiserar Arbetsförmedlingen för få valideringar och för att sända fel målgrupp till validering.

¹⁰⁴ Afk1 int1, Afk2 int1, Afk4 int1

¹⁰⁵ Afk1 int5, Afk2 int1, Afk4 int1, Afk4 int6

¹⁰⁶ Afk2 int2, Afk4 int1, Afk4 int3, Afk4 int6

bedöma kunskaper för att kunna förkorta en yrkesutbildning. Vid sidan av arbetsförmedlarnas bedömningar av de nyanländas förkunskaper förekom det exempelvis vid ett av våra arbetsförmedlingskontor att utbildningsanordnare på orten sållade potentiella kockar för att avgöra vilka som kunde gå vidare till den validering som skedde på annan ort. När vi gjorde intervjuerna 2017 fanns det i princip inga valideringsplatser för kockar eftersom avtalet löpt ut i slutet av 2016. Först andra halvåret 2017 var valideringarna igång igen enligt lagen om valfrihet (LOV) (Arbetsförmedlingen 2017a, 2017b).

Även om det fanns möjlighet att delta i utbildning och validering inom det egna yrket så var det inte alltid den nyanlände *vill* delta. Den stora efterfrågan på arbetskraft under 2017 verkar ha bidragit till att de som kunde arbeta valde att göra det. Nyanlända lärare fick jobb som lärarassistenter – ”ett jobb” snarare än ”rätt jobb”. Någon arbetsförmedlare menar att de tillfälliga uppehållstillstånden bidragit till att de nyanlända vill börja arbeta snabbt, andra menar att de tillfälliga uppehållstillstånden spelat mycket liten roll i sammanhanget. Vissa arbetsförmedlare rådde de nyanlända att studera för att nå sitt yrke medan andra betonade vikten av arbete, vilket illustreras i citaten nedan.

Folk är angelägna och vill, de behöver ha ett jobb, och Arbetsförmedlingen har börjat tänka så. Det kanske inte är utbildning som vi ska fokusera på, utan det är jobb som du behöver. (Afk1 int2)

Det är de som får bestämma liksom. Får de ett jobberbjudande så, du får inte tacka nej till jobb liksom. Jobb är jobb. Men sen att han kanske är tillbaka i systemet inom två år [...]. De flesta vill ju jobba, folk vill ju jobba och tjäna egna pengar. De vill ju att du ska hitta jobb till dem. Men det kan du inte. ”Hitta mig jobb, jag har tillfälligt uppehållstillstånd, jag måste ha jobb”. Jag har inga jobb till dig. Du får läsa svenska. Du har precis fått uppehållstillstånd, liksom det. (Afk3 int2)

Snabbspår i sig är ingen dålig idé – men det väger inte tyngre än ett jobb. Och då kan det bli att vi har en massa snabbspår upphandlade men inga människor att skicka dit. (Afk2 int1)

7.1.3 Brist på tid?

Vi ställde inga intervjufrågor om arbetsförmedlarnas arbetsbelastning, men ämnet kom upp vid i stort sett samtliga intervjuer. Arbetsförmedlarna uppgav nästan utan undantag att de hade en pressad arbetssituation med ansvar för många nyanlända och att det påverkat hur de arbetat. Inte bara med nyanlända

med snabbspårstyrken utan med samtliga insatser för nyanlända. När intervjuerna gjordes hade inflödet till etableringen varit stort under en längre tid och flera kontor nyrekryterade arbetsförmedlare.¹⁰⁷ Tidsbristen ledde till att de nyanländas ekonomiska ersättning prioriterades, menar en del.¹⁰⁸ En arbetsförmedlare kommenterar prioriteringarna:

Jag tror vi har lagt mycket energi just nu på inflödet ett tag. Våldigt mycket fokus kanske var att man ska skriva in sig och få någon typ av hjälp och ersättning och sedan får man komma igång, sedan får man hantera det övriga. (Afk1 int1)

När arbetsförmedlarna ägnar mer tid åt handläggning kanske de nyanlända får mer hjälp hos de kompletterande aktörerna, resonerar samma arbetsförmedlare vidare:

Jag hoppas de [kompletterande aktörer] kan prata mer om jobb, och var det finns praktik och fortsätta den här kartläggningen på ett kvalitativt sätt. De har mer tid och resurser för det. (Afk1 int1)

Arbetsförmedlarna uppger även att de ägnat mycket tid åt administration – att ordna tolkar, sköta månadsrapporter, delta på möten och arbetsplatsträffar¹⁰⁹ – samt att vara ”relationsrådgivare, studievägledare och ekonomiska rådgivare”.¹¹⁰ ¹¹¹ Flera vittnar om att omorganisationer på kontoret tagit tid. Vid några tillfällen nämns att arbetet med att gå från en sökandebaserad handläggning där arbetsförmedlaren följer den nyanlände under hela tiden i etableringen till en ärendebaserad specialiserad handläggning där den nyanlände möter olika arbetsförmedlare och istället följer olika processteg. Förändringen har tagit mycket tid och uppges ha fått arbetet med (bland annat) snabbspåren att tappa fart.¹¹²

7.2 Tror arbetsförmedlarna på snabbspårsidéerna?

Tror de intervjuade arbetsförmedlarna på konceptet snabbspår? Det varierar naturligtvis. Vi tar upp hur förmedlarna ställer sig till idén om att bedömning och

¹⁰⁷ Afk1 int3, Afk2 int1, Afk3 int1, Afk3 int2

¹⁰⁸ Afk1 int1, Afk1 int4, Afk4 int1. Se även Riksrevisionen (2015).

¹⁰⁹ Afk1 int3, Afk2 int1, Afk2 int2, Afk2 int3, Afk3 int1, Afk4 int2

¹¹⁰ Afk4 int1

¹¹¹ Även Statskontoret (2019b) finner i en enkät att 77 procent av arbetsförmedlarna anser att administration alltid eller oftast tar tid från viktigare arbetsuppgifter.

¹¹² Afk5 int1, Afk5 int4

komplettering av yrkeskompetens kan göras innan eller parallellt med att den nyanlände lär sig svenska, samt att de nyanländas yrkeskompetens ska tas tillvara i ett nationellt snarare än ett lokalt perspektiv.

7.2.1 Språk och validering tidigt eller senare?

En del arbetsförmedlare menar att de nyanlända ska koncentrera sig på svenskstudier under etableringen, inte börja med yrkesaktiviteter som praktik och validering. De menar att individerna inte blir anställningsbara annars, att språket är nyckeln in på arbetsmarknaden samt att nyanlända som inte kan svenska är svåra att matcha mot arbetsgivare.

Vi kan inte skicka dem på snabbspår förrän de är färdiga språkmässigt [...] Det är ju bra att veta att snabbspåren finns, men under etableringen ska de ju ändå fokusera på svenskan. (Afk5 int1)

Snabbspåren passar bättre för dem som har skrivits ut från etableringsinsatserna och deltar i det arbetsmarknadspolitiska programmet jobb- och utvecklingsgarantin, menar någon.¹¹³ Då snabbspårsideén bygger på att ändra ordning på insatserna – exempelvis validering före språkkunskaper samt en utveckling av yrkes- och språkkunskaper parallellt – innebär synsättet att vissa arbetsförmedlare inte arbetar enligt metoden eller, i praktiken, inte tror på idén.

Andra arbetsförmedlare resonerar mer i linje med snabbspårstanken och menar att språket inte alltid behöver komma först. För individer med bristyrken kan man i vissa fall behöva ”rycka bort” eller vänta med sfi till förmån för andra aktiviteter som skulle kunna påskynda en etablering.¹¹⁴ Lågutbildade riskerar att fastna i sfi-kurser, fast de egentligen skulle behöva en kortare kurs i yrkes-svenska, menar någon annan.¹¹⁵

7.2.2 Fokus på det lokala sammanhanget?

Vi besökte fem arbetsförmedlingskontor i olika delar av landet under en period då arbetsförmedlarna upplevde en hög arbetsbelastning med stort inflöde och många inskrivna i etableringsinsatserna. Vi pratade med arbetsförmedlare som jobbade med etableringsinsatser och mötte de nyanlända, inte regionala samordningspersoner eller, med några undantag, arbetsförmedlare som primärt jobbade med arbetsgivare. Det kan vara värt att ha i bakhuvudet när vi diskuterar det lokala sammanhanget och hur samarbetet med arbetsgivarna fungerat. Det är inte

¹¹³ Afk2 int1

¹¹⁴ Afk1 int5, Afk2 int3, Afk3 int3

¹¹⁵ Afk5 int3

säkert att det framförallt är den grupp vi mött som ska sköta samarbetet med arbetsgivarna, men då de har kunskap om arbetsförmedlingskontorets arbete så har de åtminstone insyn i frågorna. Vi tycker att det är intressant att vi vid våra intervjuer finner få exempel på att de nationella snabbspårsöverenskommelserna mellan parterna och Arbetsförmedlingen hade någon egentlig motsvarighet eller förankring på just den här (mest) lokala nivån. De arbetsförmedlare vi mött hade inte diskuterat de nationella snabbspårerna med lokala arbetsgivare.¹¹⁶ En arbetsförmedlare som arbetade mycket med just de lokala arbetsgivarkontakterna noterar att de har liten kunskap om snabbspår:

Styrkorna [med snabbspår] är att du har förankrat uppifrån, att du har med alla. Bristerna är väl att du inte förankrat det [hos företagarna] längre ner. [...] Det finns massor av möjligheter, men man behöver trätta ner det och komma och prata med dem lokalt. Nu känns det lite som att snabbspårerna är förankrade med förbunden på riksnivå men lokalt vet man ingenting om det. (Afk5 int4)

Flera arbetsförmedlingskontor arbetade istället med att möta arbetsgivarnas behov av arbetskraft genom egna lokala snabbspår. På ett av kontoren var det särskilt tydligt. Flera arbetsförmedlare på kontoret lyfter att det är väsentligt att de nyanlända etableras fort och då helst på orten eller i närområdet där framförallt industrin saknade arbetskraft.¹¹⁷ Det är snarare ett jobb än snabbspårstankens rätt jobb. Den lokala bristen på arbetskraft kontra de nationella bristyrkena kommer även upp vid ett annat samtal – de nationella bristyrkena upplevs som mindre intressanta än den lokala bristen på exempelvis vårdbiträden och barnskötare.¹¹⁸

Att matcha personer med snabbspårstyrken till de orter där det rådde brist på kompetensen, alternativt att anvisa till vidareutbildningar eller valideringsplatser på annan ort, upplevde arbetsförmedlarna som svårt och tidskrävande. Resor och dubbelt boende kan dessutom innebära merkostnader för den nyanlände¹¹⁹ och en del ville inte pendla eller bo på annan ort.¹²⁰ En arbetsförmedlare förklarar:

Vi jobbar ju geografiskt med hela Sverige. Men oftast har ju de sökande familjer där de liksom varit ifrån familjerna tidigare. När de väl har liksom samlats här är det svårt att motivera dem alla gånger att: Ja nu ska du upp till

¹¹⁶ Afk2 int1, Afk3 int3, Afk5 int3, Afk5 int4

¹¹⁷ Afk5 int1, Afk5 int3, Afk5 int5

¹¹⁸ Afk2 int1

¹¹⁹ Afk1 int3, Afk2 int3, Afk4 int1, Afk4 int6, Afk5 int3, Afk5 int5

¹²⁰ Afk2 int3, Afk3 int1, Afk3 int3, Afk4 int1, Afk4 int3, Afk4 int5, Afk4 int6, Afk5 int3, Afk5 int5

Kalix och gå på en validering. Även om det är en kortare tid. Ibland funkar det, ibland är det svårt. (Afk3 int1)

Det lokala utbudet av aktiviteter blev därför viktigt. Vissa arbetsförmedlare förmedlar bilden av att de använde de snabbspårsinsatser som fanns på orten.¹²¹ Det tycks även ha gällt de riksrekryterande uppdragsutbildningarna på eftergymnasial nivå som vi redogjorde för tidigare. Det illustreras av två arbetsförmedlares uttalanden:

Jag har en grupp ekonomer och väntar ivrigt på att snabbspåren för ekonomer ska komma hit. (Afk3 int1)

Vi använder de snabbspår som är tillgängliga i närområdet, lärare och läkare har funnits här. (Afk5 int1)

7.3 Förstår arbetsförmedlarna vad snabbspår är?

Den sista frågeställningen i det här avsnittet är om de arbetsförmedlare vi mött förstår vad snabbspåren är – om de vet vad snabbspårsmetoden är och om de anser sig ha fått tillräcklig information. Om snabbspårsmodellen är svår att förstå är det inte heller troligt att den genomförs som tänkt.

Vårt intryck är att arbetsförmedlarnas kunskap varierar. De flesta intervjuade verkar ha snabbspårens övergripande syfte relativt klart för sig. Flera beskriver snabbspåren som en snabbare väg till arbete för nyanlända genom att tillvarata deras tidigare erfarenheter och kunskaper.¹²² Några nämner att det specifikt rör bristyrken,¹²³ eller att grundbulten i snabbspåren är att svenska och yrkesutbildning kombineras parallellt.¹²⁴ En del sektionschefer tar upp de centrala överenskommelserna med branscherna och att det speciella med snabbspåren är att det finns arbetsgivare som väntar på de nyanländas kompetens.¹²⁵

Flera arbetsförmedlare menar dock att det är oklart vad snabbspåren de facto innebär i praktiken.¹²⁶ Några påpekar att snabbspåren egentligen inte är något nytt utan att de består av de insatser som finns i den vanliga verksamheten,¹²⁷

¹²¹ Afk3 int1, Afk5 int1, Afk5 int3

¹²² Afk2 int2, Afk2 int3, Afk4 int2, Afk4 int6, Afk5 int1, Afk5 int2, Afk5 int3

¹²³ Afk1 int4, Afk2 int2, Afk3 int3, Afk4 int2, Afk5 int5

¹²⁴ Afk3 int4

¹²⁵ Afk1 int2, Afk1 int4, Afk2 int2, Afk5 int5

¹²⁶ Afk2 int2, Afk3 int1, Afk3 int3, Afk4 int1, Afk4 int2

¹²⁷ Afk1 int2, Afk1 int4, Afk4 int1

med undantag för de upphandlade eftergymnasiala uppdragsutbildningarna.¹²⁸
En sektionschef förtydligar:

Det behöver inte vara något speciellt, det är egentligen bara ett politiskt begrepp, men det är samma verktygslåda som vi har när vi jobbar med alla nyanlända och som vi har haft i många år. (Afk1 int2)

Andra vi intervjuat likställer snabbspåren med en konkret insats – framförallt uppdragsutbildningarna (särskilt lärarspåret) och de fasta valideringsplatserna för kockar. Om arbetsförmedlingskontoret inte har en uppdragsutbildning eller valideringsstart i närheten kan förmedlarna uttrycka att de ”*inte jobbar med snabbspår*”¹²⁹, säga att ”*om snabbspåren kommer hit ska vi lösa det då*”¹³⁰ eller mena att ”*snabbspåren är inte på gång här*.”¹³¹ Snabbspåren blir liktydiga med ett antal utbildningsplatser, inte en metod eller en process. Arbetsförmedlarna menar att de ”*jobbar med snabbspår*” när de rekryterar deltagare inför en kurs- eller valideringsstart.¹³² Flertalet arbetsförmedlare vi intervjuat kopplar exempelvis inte deltagande i korta vägen eller yrkessvenska till snabbspår.¹³³

Ett par sektionschefer samt några arbetsförmedlare som arbetar som kontaktpersoner för olika snabbspår beskriver däremot snabbspåren som de ”sammanhållna processer” spåren är tänkta att vara,¹³⁴ men att det inte alltid är helt tydligt hur de på lokal nivå förväntas arbeta i processen. De många varianterna av snabbspår kan göra att de upplevs oöverskådliga, kommenterar några arbetsförmedlare; detaljerna i snabbspåren uppfattas av flera vara komplicerade.¹³⁵

Arbetsförmedlarna har på intranätet haft tillgång till ganska detaljerade checklistor som är knutna till respektive spår. Listorna visar hur processerna är tänkta. Någon anser att checklistorna varit bra och användbara¹³⁶, medan andra upplever att de varit bristfälliga och saknat grundläggande information.¹³⁷ Det har bitvis varit oklart vilka beslut som arbetsförmedlarna ska fatta och hur deltagare ska anvisas till de olika insatserna.¹³⁸ En arbetsförmedlare uttrycker:

¹²⁸ Afk1 int1, Afk1 int4, Afk3 int1, Afk3 int3, Afk4 int1

¹²⁹ Afk4 int1

¹³⁰ Afk2 int3

¹³¹ Afk2 int2

¹³² Afk3 int1, Afk5 int4

¹³³ Afk1 int3, Afk3 int1, Afk3 int2

¹³⁴ Afk1 int3, Afk3 int3, Afk4 int1, Afk4 int6

¹³⁵ Afk1 int1, Afk1 int4, Afk3 int3

¹³⁶ Afk2 int1

¹³⁷ Afk1 int1, Afk1 int4, Afk4 int6, Afk5 int4

¹³⁸ Afk1 int4, Afk4 int1, Afk5 int1

Informationen måste vara tydligare och mer lättillgänglig, efter att ha läst två sidor med information ska det vara solklart hur man anvisar och vem som tillhör målgruppen. (Afk4 int6)

Ett par arbetsförmedlare lyfter även att det kan vara svårt att hitta de exakta tidpunkterna för när olika utbildningar startar vilket gör det svårt att planera.¹³⁹

Flera av de vi intervjuat upplever att det är relativt tidskrävande att sätta sig in i all information om snabbspåren som finns på VIS och som fås via interna mejlutskick. ”Informationen finns, det som saknas är tid”, säger ett par arbetsförmedlare.¹⁴⁰ Andra anser sig inte ha så bra koll på vilken information som finns, och flera har inte heller någon kännedom om checklistorna¹⁴¹.

8 Avslutning

Snabbspåren är tänkta att vara sammanhållna processer där parallella aktiviteter ska leda till att arbetsgivare får efterfrågad kompetens samtidigt som nyanlända med utbildning och/eller erfarenhet i ett bristyrke ska komma i rätt arbete fortare. Det har funnits ett 14-tal branschöverenskommelser om snabbspår inom ett trettiotal bristyrken. Genom att under år 2017 intervjua arbetsförmedlare som arbetade med nyanländas etablering vid fem arbetsförmedlingskontor har vi studerat snabbspåren närmare.

I rapporten har vi beskrivit snabbspårsmetodens tänkta delkomponenter – kartläggning, bedömning, komplettering och svenskstudier – och undersökt hur några arbetsförmedlare arbetat med dem i praktiken.

Vårt huvudresultat är att snabbspårsmetoden vid de kontor vi besökte under 2017 hade svårt att helt ut fungera som det var tänkt. Vi upplever inte att de arbetsförmedlare vi mötte i någon större utsträckning arbetade med snabbspåren som en genomtänkt och sammanhållen process där insatserna hakade i eller användes parallellt med varandra för att snabbare leda till arbete för nyanlända med bristyrken. Intervjuerna visar på några utmaningar.

För det första handlar det om att arbetsförmedlarna inte hade förutsättningar att använda sig av snabbspåren. Det saknades under perioder platser för exempelvis branschvalidering, kompletterande utbildningsmoment och yrkessvenska. Men arbetsförmedlarna uppger även att svårigheterna delvis berodde på att det var brist på nyanlända med relevanta yrkeskunskaper att validera och utbilda, problem med registerkvaliteten samt brist på tid.

¹³⁹ Afk3 int3, Afk5 int5

¹⁴⁰ Afk1 int1, Afk1 int3

¹⁴¹ Afk3 int2, Afk4 int2

För det andra handlar det om att snabbspårsidén kanske inte alltid var tillräckligt förankrad hos arbetsförmedlarna. Några av de intervjuade hade ganska grundna kunskaper om metoden och några av dem som hade kunskaper var inte övertygade om att snabbspårsmetoden skulle fungera.

Vi finner några intressanta dikotomier i materialet där arbetsförmedlare vi intervjuat har en annan inställning än den tanke som fanns med snabbspåren: ett jobb snarare än rätt jobb; ett lokalt bristyrkesperspektiv snarare än den nationella kompetensförsörjningen och uppfattningen att etableringsperioden borde inledas med språkstudier snarare än en snabb yrkeskoppling.

Rapporten ger exempel på svårigheter med att få en arbetsmetod som snabbspårsmodellen på spåret. Flera av våra slutsatser är identiska med de Arbetsförmedlingen (2015) identifierade som svårigheter med att genomföra valideringar av nyanlända i större skala.

Analyserna bygger på ett mindre material som inte nödvändigtvis är representativt för arbetsförmedlare och arbetsförmedlingskontor generellt. Då kontoren valts utifrån att de hade många nyanlända inskrivna är det ändå troligt att de anställda på just de här kontoren borde ha arbetat med och haft relativt god kunskap om snabbspårsmetoden.

Vidare vill vi lyfta att det är svårt att följa upp hur många som deltagit i snabbspåren. Arbetsförmedlingens uppföljningar överskattar rimligen antalet personer som i realiteten har tagit del av en sammanhållen kedja av insatser för snabbare etablering i ett bristyrke.

Det har gått fyra år sedan våra intervjuer genomfördes. Arbetsförmedlingens förutsättningar har förändrats, antalet nyanlända i etableringsinsatserna har minskat och Covid-19-pandemin har sannolikt satt avtryck i hur det lokala arbetet formeras. Snabbspårsmetoden är dock fortsatt tänkt att användas, men information och undervisning sker framförallt via distans och målgruppen är idag breddad (Arbetsförmedlingen 2020a).

Referenser

- Andersson Joonas, P (2020), Aktiviteter för flykting- och anhöriginvandrare inom etableringsprogrammet. Rapport 2020:4, IFAU, Uppsala.
- Andersson Joonas, P, A Wennemo, Lanninger och M Sundström (2016), Etableringsreformens effekter på integrationen av nyanlända. Rapport 2016:2, Stockholms universitets Linnécentrum för integrationsstudier.
- Arbetsförmedlingen (2015), Arbetsförmedlingens åiterrapportering 2014. Uppdrag till Arbetsförmedlingen att utveckla metoderna för och omfattningen av validering av nyanlända invandras kompetens. Arbetsförmedlingen, Stockholm.
- Arbetsförmedlingen (2016a), Arbetsförmedlingens åiterrapportering 2016 Aktiviteter inom etableringsuppdraget. Arbetsförmedlingen, Stockholm.
- Arbetsförmedlingen (2016b), Lägesbedömning av arbetet med snabbspåren, 2016-10-12. Arbetsförmedlingen, Stockholm.
- Arbetsförmedlingen (2017a), Arbetsförmedlingens nulägesbedömning av arbetet med snabbspår. Maj 2017. Arbetsförmedlingen, Stockholm.
- Arbetsförmedlingen (2017b), Perspektiv på etableringsuppdraget. Ura 2017:4, Arbetsförmedlingen, Stockholm.
- Arbetsförmedlingen (2017c), Årsrapport aktiviteter i etableringsuppdraget 2016. Arbetsförmedlingens åiterrapportering 2017. Arbetsförmedlingen, Stockholm.
- Arbetsförmedlingen (2017d), Lägesbedömning av arbetet med snabbspåren, 2017-12-05. Arbetsförmedlingen, Stockholm.
- Arbetsförmedlingen (2018a), Årsrapport aktiviteter i etableringsuppdraget 2017. Arbetsförmedlingens åiterrapportering 2018. Arbetsförmedlingen, Stockholm.
- Arbetsförmedlingen (2018b), Arbetsmarknadspolitiska program. Återrapportering 2018-05-04, Arbetsförmedlingen, Stockholm.
- Arbetsförmedlingen (2018c), Arbetsförmedlingens nulägesbedömning av arbetet med snabbspår. Juni 2018. Arbetsförmedlingen, Stockholm.
- Arbetsförmedlingen (2019a), Arbetsförmedlingens nulägesbedömning av arbetet med snabbspår. Februari 2019. Arbetsförmedlingen, Stockholm.

- Arbetsförmedlingen (2019b), Arbetsförmedlingens åiterrapportering: Årsrapport aktiviteter i etableringsuppdraget 2018. Arbetsförmedlingen, Stockholm.
- Arbetsförmedlingen (2020a), Nuläge och nyheter i snabbspåren 2020. Pm 2020-06-01, Arbetsförmedlingen, Stockholm.
- Arbetsförmedlingen (2020b), Snabbspår för nyanlända <https://arbetsformedlingen.se/om-oss/var-verksamhet/samarbeten/snabbspar> (hämtad 2020-08-20).
- Arbetsmarknadsdepartementet (2015a), Snabbspår – snabbare etablering av nyanlända skapat genom trepartssamtal. Pressträff, presentation 2015-05-12 https://www.regeringskansliet.se/globalassets/regeringen/dokument/arbetsmarknadsdepartementet/presstraff_snabbspar.pdf (hämtad 2020-08-20).
- Arbetsmarknadsdepartementet (2015b), Snabbspår – snabbare etablering av nyanlända. Artikel 2015-11-23 <https://www.regeringen.se/regeringenspolitik/nyanlandas-etablering/snabbspar---snabbare-etablering-av-nyanlanda/> (hämtad 2020-08-20).
- Arbetsmarknadsdepartementet (2017), Uppdrag att förbättra genomförandet av etableringsuppdraget A2017/01238/A 2017-06-08.
- Bengtsson, S (2017), Tunga aktörer sågar snabbspåren. *Arbetsmarknadsnytt*, (2017-06-14). https://www.arbetsmarknadsnytt.se/allmanna_nyheter/tunga-aktorer-sagar-snabbsparen_703987.html c (hämtad 2020-08-20).
- Cheung, M och M Rödin (2018), Progression i etableringsuppdraget? En kohorts och jämförelseanalys av arbetssökande i Etableringsuppdraget. Working Paper 2018:4, Arbetsförmedlingen, Stockholm.
- Cheung, M och T Lundström (2019), Utvärdering av ett systemiserat arbetssätt inom etableringsuppdraget. Resultaten från en pilotverksamhet. *Arbetsförmedlingen Analys* 2019:8, Arbetsförmedlingen, Stockholm.
- Efendić, N (2017), Snabbspår skapar frustration: ”Behöver 5 000 kockar”, *Svenska Dagbladet* (2017-04-18). <https://www.svd.se/klar-snabbspar-far-inte-upp-farten-vi-ar-besvikna> (hämtad 2020-08-20).
- Energiföretagen (2018), Korta Vägen Energi. <https://www.energiforetagen.se/medlemsportalen/ny-sakomraden--fordjupning/kompetensforsorjning/starktableringen-av-nyanlanda/korta-vagen-energi/> (hämtad 2020-08-20).
- Finansdepartementet (2018), Teknisk bilaga till fördjupningsrutan Snabbare etablering bland nyanlända. April 2018. Finansdepartementet, Stockholm,

- Göteborgs universitet (2017), Nyanlända läkare – ett mångkulturellt tillskott. <https://clinci.gu.se/utbildning/nyanlanda-lakare---mangkulturellt-tillskott-for-svensk-sjukvard> (hämtad 2020-08-20).
- Göteborgs universitet (2019), Introduktionsutbildning för nyanlända läkare. <https://clinci.gu.se/utbildning/introduktionsutbildning-for-nyanlanda-lakare-utbildade-utanfor-eu-ees> (hämtad 2020-08-20).
- Hamrud, A (2017), Snabbspår in i arbetslivet? En diskussionsrapport. Rådet för integration i arbetslivet, Stockholm.
- Holm J (2015), Nyanlända ska få jobb med ”snabbspår”. *Expressen* (2015-02-19). <https://www.expressen.se/nyheter/nyanlanda-ska-fa-jobb-med-snabbspar/> (hämtad 2020-08-20).
- Hjort, A (2016), Snabbspåret för kockar går inte som tåget, *Hotellrevyn* (2016-10-13). <https://www.hotellrevyn.se/snabbsparet-for-kockar-gar-inte-som-taget/> (hämtad 2020-08-20).
- Hjort, A (2017a), HRF och Visita kritiserar Arbetsförmedlingen för fiasko. *Hotellrevyn* (2017-05-17). <https://www.hotellrevyn.se/hrf-och-visita-kritiserar-arbetsformedlingen-for-fiasko/> (hämtad 2020-08-20).
- Hjort, A (2017b), Få kockar får jobb efter snabbspår, *Hotellrevyn* (2017-12-11) <https://www.hotellrevyn.se/fa-kockar-far-jobb-efter-snabbspar/> (hämtad 2020-08-20).
- Hotellnäringens forsknings- och utvecklingsfond (2014), Tillväxtvärk. Kartläggning av kompetensbehovet inom hotell och restaurangbranschen till år 2023. https://www.dua.se/sites/default/files/bilaga_2_-_tillvaxtvark.pdf (hämtad 2020-08-20)
- Kliva (2019), Utredningen om stärkt kvalitet och likvärdighet inom komvux för elever med svenska som andraspråk (2019), På väg – mot stärkt kvalitet och likvärdighet inom komvux för elever med svenska som andraspråk. Promemoria, Stockholm.
- Liljeberg, L och O Åslund (2019), Etablering efter etableringsinsatser. Rapport 2019:28, IFAU, Uppsala.
- Löfven S, Å Romson, G Fridolin och Y Johansson (2015), Nyanländas etablering i Sverige ska reformeras. *DN debatt* 2015-02-19. <https://www.dn.se/debatt/nyanlandas-etablering-i-sverige-ska-reformeras/> (hämtad 2020-08-20).

- LO (2019), Arbetsmarknadsutbildning för nya och bättre jobb. Landsorganisationen, Stockholm.
- Marmorstein, E (2015), Nyanlända kockar ska få jobb via snabbspår, *Sveriges television* (2015-09-25). <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/nyanlanda-kockar-ska-fa-jobb-via-snabbspar> (hämtad 2020-08-20).
- Mickwitz, L och A Bengtsson (2019), Att bli ”svensk lärare” – En undersökning av Snabbspåret för nyanlända lärare och förskollärare. Rapport 2019:31, IFAU, Uppsala.
- Myndigheten för yrkeshögskolan (2017), Standard och riktlinjer för branschvalidering av yrkeskompetens 2017-02-01. Myndigheten för yrkeshögskolan, Västerås.
- Proposition 2015/16:1, Budgetproposition för 2016.
- Proposition 2016/17:1, Budgetproposition för 2017.
- Proposition 2017/18:1, Budgetproposition för 2018.
- Qi H, N Irastorza, H Emilsson och P Bevelander (2019), Does Integration Policy Integrate? The Employment Effects of Sweden’s 2010 Reform of the Introduction Program. IZA Discussion Paper No. 12594, IZA, Bonn.
- Regleringsbrev 2016 avseende Myndigheten Arbetsförmedlingen.
- Regleringsbrev 2017 avseende Myndigheten Arbetsförmedlingen.
- Regleringsbrev 2018 avseende Myndigheten Arbetsförmedlingen.
- Regleringsbrev 2019 avseende Myndigheten Arbetsförmedlingen.
- Riksdagen (2015), Interpellation Nyanländas sysselsättning inom två år. Interpellation 2014/15:221. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/interpellation/nyanlandas-sysselsattning-inom-tva-ar_H210221 (hämtad 2020-08-20).
- Riksrevisionen (2014), Att tillvarata och utveckla nyanländas kompetens – Rätt insats i rätt tid? RiR 2014:11, Riksrevisionen, Stockholm.
- Riksrevisionen (2015), Nyanländas etablering – är statens insatser effektiva? RiR 2015:17, Riksrevisionen, Stockholm.
- Riksrevisionen (2018), Förberedande och orienterande utbildning – uppföljning av deltagare inom etableringsuppdraget RiR 2018:12, Riksrevisionen, Stockholm.

- Röstlund L (2015), Regeringens paket för nyanlända, *Aftonbladet* (2015-02-19).
<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/1krEyW/regeringens-paket-for-nyanlanda> (hämtad 2020-08-20).
- SFS 2010:197, Lag om etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare.
- SFS 2010:800, Skollag. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2017:584, Lag om ansvar för etableringsinsatser.
- SFS 2007:414, Förordning om jobb- och utvecklingsgarantin.
- SFS 2015:848, Förordning om statsbidrag för särskilda främjande- och utvecklingsinsatser i syfte att påskynda nyanlända invandrades etablering på arbetsmarknaden.
- SFS 2017:820, Förordning om etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare.
- Sjöberg, M och M Kruse (2018), Därför går arbetslösa miste om värdefull hjälp. *Svenska Dagbladet*, Debattartikel 2018-05-17. <https://www.svd.se/darfor-gar-arbetslosa-miste-om-vardefull-hjalp> (hämtad 2020-08-20).
- Skolinspektionen (2018), Undervisning i svenska för invandrare, kvalitetsgranskning 2018.
- SOU 2013:76, Svenska för invandrare - valfrihet, flexibilitet och individanpassning Wolters Kluwers, Stockholm.
- SOU 2017:18, Valideringsdelegationen – en nationell strategi för validering. Ett första delbetänkande av Valideringsdelegationen. Wolters Kluwers, Stockholm.
- SOU 2019:3, Effektivt, tydligt och träffsäkert – det statliga åtagandet för framtidens arbetsmarknad. Arbetsmarknadsutredningen, Elanders, Stockholm.
- SOU 2019:69, Validering – för kompetensförsörjning och livslångt lärande. Slutbetänkande av Valideringsdelegationen, Wolters Kluwers, Stockholm.
- SOU 2020:66 Samverkande krafter – för stärkt kvalitet och likvärdighet inom komvux för elever med svenska som andraspråk. Betänkande av Kliva-utredningen. Elanders, Stockholm.
- Statskontoret (2012), Etablering av nyanlända: En uppföljning av myndigheternas genomförande av etableringsreformen. Rapport 2012:22, Statskontoret, Stockholm.

- Statskontoret (2013), Kartläggning och bedömning av valideringsinsatser för utrikes födda. Rapport 2013:6, Statskontoret, Stockholm.
- Statskontoret (2019a), Arbetsförmedlingens interna styrning. Slutrapport om förändringsarbetets genomslag. Rapport 2019:3, Statskontoret, Stockholm.
- Statskontoret (2019b), Ett nytt regelverk för etableringsuppdraget – genomförande och effekter för Arbetsförmedlingens verksamhet. Rapport 2019:1, Statskontoret, Stockholm.
- Stiernstedt, J (2015), Direkt: Regeringens presskonferens om integration, *Svenska Dagbladet* (2015-02-19). <https://www.svd.se/direkt-regeringens-presskonferens-om-integration> (hämtad 2020-08-20).
- Sundström, E (2017), Nära 1800 fler deltagare i snabbspår, Tidningarnas telegrambyrå (2017-12-07) <https://corren.se/nyheter/nara-1800-fler-deltagare-i-snabbspar-om4921927.aspx> (hämtad 2020-08-20).
- Säfvenberg, E (2016), Bristande rutiner och sena upphandlingar stoppar utbildningar, *Upphandling24* (2016-05-09). <https://upphandling24.se/bristande-rutiner-och-sena-upphandlingar-stoppar-utbildningar/> (hämtad 2020-08-20).
- Tidningarnas telegrambyrå (2015), Nyanlända kockar först ut i snabbspåret *Tidningarnas telegrambyrå* (2015-09-25). <https://www.gp.se/nyheter/sverige/nyanl%C3%A4nda-kockar-f%C3%B6rst-ut-i-snabbsp%C3%A5ret-1.143483> (Hämtad 2020-08-20).
- Tillväxtverket (2016), Kompetensförsörjning och kompetensbehov inom svensk besöksnäring, Tillväxtverket, Stockholm.
- Wahlqvist, J (2021), ”Flaggskeppet för snabbspår” En kvalitativ studie av snabbspåret för djursjukskötare. Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.
- Öhrn, L (2017), Upphandlingar svår nöt att knäcka för AF. *Dagens industri*: (2017-04-10). <https://www.di.se/nyheter/upphandlingar-svar-not-att-knacka-for-af/> (hämtad 2020-08-20).

Appendix

Tabell A Snabbspår, undertecknande parter

Kockar (oktober 2015)

Köksmästare, souschefer, kockar och kallskänkor.

Hotell och restaurangfacket (HRF) och Visita

Livsmedelsbranschen (november 2015)

Slaktare, styckare och bagare.

Livsmedelsföretagen och Livsmedels Arbetareförbund.

Energibranschen (december 2015)

Distributionselektriker och ingenjör inom energibranschen.

Energiföretagens Arbetsgivarförening (EFA), Ledarna, SEKO, Svenska Elektrikerförbundet, Sveriges Ingenjörer och Unionen.

Fastighetsbranschen (december 2015)

Fastighetskötare, fastighetsvärd, fastighetstekniker och ingenjörer.

Vision, Fastighetsanställdas förbund, Fastigo, KFO, Unionen, Kommunal och Almega Fastighetsarbetsgivarna.

Legitimationsyrken inom hälso- och sjukvården (december 2015)

Läkare, sjuksköterskor, tandläkare och apotekare/receptarier. (Övriga legitimationsyrken kan använda delar av snabbspåret.)

Sveriges kommuner och landsting, Vårdföretagarna, Sveriges Apoteksförening, Sveriges läkarförbund, Vårdförbundet, Sveriges psykologförbund, Fysioterapeuterna, Tjänstetandläkarna, Sveriges Farmaceuter, Akademikerförbundet SSR, Unionen och Sveriges Arbetsterapeuter.

Målare (december 2015)

Svenska Måleriförbundet och Måleriföretagen i Sverige.

Tjänstemän inom byggsektorn (december 2015)

Ingenjörer inom bygg och anläggning

Sveriges Byggindustrier, Sveriges Ingenjörer, Unionen och Ledarna.

Lastbilsförare (december 2015)

Transportföretagen, Transportarbetarförbundet och Transportstyrelsen.

Lärare och förskollärare (februari 2016)

Universitets- och högskolelektorer, övriga universitets- och högskolelärare, lärare i yrkesämnen, gymnasielärare, grundskollärare, förskollärare, speciallärare och specialpedagoger.

Läraernas riksförbund, Läraresförbundet, SKL och Almega

Samhällsvetare (maj 2016)

Samhällsvetare, ekonomer och jurister.

Arbetsgivarverket, Saco-S, Seko och OFR/S,P,O.

Socialt arbete (juni 2016)

Socialsekreterare, kuratorer, biståndsbedömare, behandlingsassistenter och socialpedagoger m.fl.

Akademikerförbundet SSR, KFO, ST, Universitets- och högskolerådet, Vision samt Sveriges Kommuner och Landsting.

Djursjukskötare (september 2016)

Djursjukskötare och veterinärer.

Statlig sektor: Arbetsgivarverket, Saco-S, Seko och OFR/S,P,O. Privat sektor: Skogs- och Lantarbetsgivarförbundet (SLA), Kommunal och Sveriges Veterinärförbund.

Träindustrin (januari 2017)

Maskin- och CNC-operatörer, ytbehandlare, fin- inrednings- och möbelsnickare, skräddare, ateljésömmerskor, sömmare, tapetsare och montörer inom träindustrin.

Trä- och Möbelföretagen (TMF) och GS Facket för skogs-, trä och grafisk bransch.

Elteknikbranschen (mars 2017)

Installations- och serviceelektriker.

Elektriska installatörsorganisation (EIO) och Svenska Elektrikerförbundet (SEF).

Not: Tabellen baseras på respektive snabbspårsöverenskommelse (se Arbetsförmedlingen 2020b) samt Arbetsförmedlingen (2017a). Inom parentes anges tidpunkten när den första överenskommelsen inom respektive spår slöts.